

Revista Drita Islame në versionin online...

www.dritaislame.al

TEOLOGJI

BOTA JONË

REFLEKSIONE

TRASHËGIMI KULTURORE

FAMILJA

PERSONALITETE

www.dritaislame.al

"Drita islame"
Botim i Komunitetit Mysliman
të Shqipërisë

DREJTOR
Dorian Demetja

REDAKTORË
Andrin Rasha
Mehmet Disha

DIZAJNI DHE FAQOSJA
Ejup Lila

KONTAKT:
Tel/fax 04 223 04 092
E-mail: info@dritaislame.al

Viti XXX i botimit
Nr. 11 (466)
Nëntor, 2021

ISSN 2226-7115

Artikujt
që vijnë në redaksi
dhe botohen,
nuk paraqesin domosdoshmërisht
edhe pikëpamjet e revistës.
Materialet e sjella në redaksi,
pavarësisht nëse botohen apo jo,
nuk i kthehen autorit.

PËRMBAJTJA

- 4 Roli i prijësve myslimanë për sigurinë dhe paqen / Dorian Demetja
- 6 Atdheu mbi të gjithë / Revista "Zani i Naltë", nëntor 1935
- 7 28 nandori, fatbardhesija e Shqipnise / Hysni Hoxha, Revista "Zani i Naltë", nr. 12, dhjetor 1938

- 8 Lajme / Aktivitete
- 12 Besimi, baza e çdo lidhjeje / Qani Sulku
- 14 Gjumi si argument / Blerim Lazimi
- 18 Një arsytim për shembjen e qytetërimeve / Firat Kocoll
- 22 Përshtypje rreth veprës "Jeta e Sahabëve" / Ledian Cikalleshi
- 26 Muharrem Mullahi (1880-1964) - Personalitet

- 28 Sulejmania, poema me katër minaret e arkitekt Sinanit / Redin Quku
- 32 Familja, themeli bazë i bashkësisë njerëzore / Aida Kurti
- 36 Imazheria në mjekësi / Bilal Buruk
- 38 Dashuria e vërtetë - Hapësirë fëmijore
- 38 Fati i mirë - Hapësirë fëmijore
- 39 Shpirti i Dëshmorit / Hafiz Ali Korça, marrë prej librit "Kujtimet e Burgut"

ROLI I PRIJËSVE MYSLIMANË *për sigurinë dhe paqen*

Nisur nga termi "islam", kuptojmë që në thelbin e tij ka paqen. Kjo për faktin se njeriu i nënshtrohet vetëm Krijuesit, Zotit të Lartësuar, dhe nëpërmjet Tij besimtarët fitojnë dinjitet, qetësi, barazi e liri, duke u mbrojtur të gjithë në mënyrë të barabartë. Islami është feja mirësisë, sigurisë dhe paqes. Këto principe janë aq të zakonshme në jetën e myslimanëve, sa që kur ata fillojnë namazin (faljen), shkëpusin të gjitha lidhjet me botën, përkulen dhe shtrihen në sexhde para Zotit, duke qëndruar në shenjë respekti. Kur ata e përfundojnë namazin, është sikur kanë filluar një jetë të re. Fillojnë të përshëndesin të tjerët në të djathtë e në të majtë dhe duke u uruar atyre shëndet, siguri e paqe, shkojnë dhe kryejnë punët e tyre.

Ne si njerëz, jemi dërguar në këtë botë që me anë të dijes dhe besimit, të kuptojmë atë që është e vërtetë. Duke vënë re ndryshimin që ne kemi me krijesat e tjera dhe duke parë mundësitë që na janë dhënë, ne si njerëz na takon që me anë të rrugës së dijes dhe besimit të ndërtojmë botën e të vendosim paqen, dhe ky qëllim, na ngarkon me

përgjegjësi të ndryshme ndaj Krijuesit të gjithësisë dhe krijesave të tjera. Islami duhet kërkuar përmes burimeve të tij dhe përfaqësuesve të vërtetë përgjatë historisë, dhe jo nëpërmjet veprimeve të një minoriteti të vogël që e shtrembëron atë. E vërteta është që në Islam nuk ka fanatizëm apo detyrim. Islami është plotësisht një fe e paqes, mirëkuptimit dhe e tolerancës.

Intelektualët myslimanë shqiptarë, krahas rilindësve të tjerë, pa dallim feje e krahine, kanë dhënë një kontribut të fuqishëm në drejtim të lirisë dhe emancipimit të vendit. Shqiptarët gjatë historisë së tyre, nuk i kanë njohur konfliktet fetare. Edhe sot ekziston një respekt i ndërsjellë mes tyre. Por, ajo që kërkohet tani është që intelektualët dhe teologët myslimanë, të posedojnë më shumë vetëdije e ndjenjë të lartë përgjegjësie për t'i drejtuar besimtarët drejt një shoqërie të civilizuar e bashkëkohore. Intelektualëve të pajisur me kulturë fetare e veçanërisht teologëve, të cilët janë angazhuar me detyra fetare, u bie detyra të zërthejnë me kompetencë dallimet ideologjike dhe fetare,

duke i interpretuar drejt mesazhet e fesë. Kjo do të arrihet gjithashtu edhe nëpërmjet një sërë botimesh, si islame ashtu edhe për problematikat sociale të shoqërisë, që do të jenë dokumente të rëndësishme në historinë e zhvillimit të shoqërisë shqiptare e ndikimit të Islamit tek ajo.

Është e vërtetë se feja sot përballet me mendje konservatore, me zemra të sëmura, me fuqi të dhunshme të individëve të veçantë, apo grupeve, që frymëzohen nga egoja e pasioni. Islami nuk është i ngjyrosur, sepse është gjithmonë me të vërtetën, dëshiron bashkimin dhe urren përçarjen. Zoti e dërgoi këtë fe që të jetë e përshtatshme për të gjitha kohët dhe shoqëritë, për këtë arsye ajo është fe e ekuilibrit dhe e butë, nuk është as statike dhe as e vrazhdë. Islami u bën thirrje dijetarëve, intelektualëve, teologëve dhe gjithë besimtarëve që mendimet t'i analizojnë së bashku, në një atmosferë të pastër plot dashuri e mirëkuptim.

Ka shumë të rinj që kanë studiuar jashtë në shkollat islame, por duhet të njohin edhe historikun e Islamit në

Shqipëri për të vazhduar me ato tradita e jo për të kopjuar e importuar nga jashtë zakonet dhe mentalitetet, që bien ndesh me shoqërinë tonë. Jo pak besimtarë e kanë keqkuptuar fenë, e cila është shpirti i ekzistencës sonë dhe sekreti i jetës. Janë intelektualët dhe teologët që duhet të rrënojnë të besimtarët vetëdijën islame, për t'i bërë ata më të dobishëm për shoqërinë në të cilën jetojmë, sepse ata konsiderohen si trashëgimtarë të profetëve, predikues të së vërtetës e udhëzues të njerëzve. Shembulli i tyre do të provojë se Islami nuk është fe e nivelit të ulët, por fe e përparimit dhe zhvillimit, fe e qytetërimit dhe civilizimit.

Besimtari i orientuar sipas parimeve të Islamit është i aftë t'i përgjigjet nevojave materiale e shpirtërore të shoqërisë dhe në të njëjtën kohë të përballet, në çdo moment të tij, me realitetin social. Ai i hap perspektivë të re e të vazhdueshme, vlerave, sjelljeve dhe dijeve social-kulturore, për të zgjedhur më tej modelin racional të jetesës. Me pak fjalë, ky është Islami i vërtetë, Islami i paqes, sigurisë e zhvillimit dhe ky është roli i liderëve të besimit islam në këtë drejtim.

Atdheu mbi të gjithë

Dita 28 Nanduer asht dita ma e madhe e ma e shenjtë e Kombit Shqiptar; sepse në këtë ditë një grusht atdhetarë të flaktë të mbledhun atje në Vlorë nën kryesin e të ndjerit Ismail Qemal i shpallën botës se “Kombi Shqiptar asht i lirë e më vehte e nuk duron zgjedhë të huajë”.

Kjo deklaratë e dalun nga goja e të ndjerit Ismail Qemal, ishte vetë zani i Kombit Shqiptar; zani i atij Kombi që veç Zotit të Madh e vetes së vet, s’kishte tjetër ndihmë.

Ky za i Shenjtë i Kombit Shqiptar i lëshuem në kupë të qiellit me anën e Flamurit Kuq e Zi, lajmoi edhe botën qiellore se Kombi Arbënesh ka vendosë të jetojë i lirë dhe i pamvarun askund gjetu, veçse në ndihmën dhe bekimin e Zotit të Amshuëm.

Dita në të cilën e shfaqti këtë akt Kombi Shqiptar, asht ma e madhja festë e këtij Kombi; prandaj me gëzim të madh festohet çdo vjet. Sod, i madh e i vogël çdo Shqiptar bashkohet me turmën e madhe të Kombit dhe brohorit për Atdhe e për flamur.

“Independenca e Atdheut” asht ma e madhëja dhuratë e kësaj botë, si për çdo Komb ashtu edhe për ne Shqiptarët.

“Atdheu mbi të gjithë”, asht një embleme e gëdhendun më zemrën e çdo Shqiptari. Edhe me të vërtetë, pa Atdhe s’kishim me pasë asnjë gjë të sigurtë.

“Zani i Naltë” tue kremtue festën Kombëtare të Flamurit i kujton me nderime ata që i falën Shqiptarit independencën kombëtare edhe j’u lutet gjithë vllazenve mysliman që me këtë rasë ta kujtojmë me nga një fatia Shpirtin e Naltë të Ismail Qemalit.

**Revista “Zani i Naltë”,
nëntor 1935,
f. 351-352**

28 nandori e Fatbardhësisë e Shqipërisë

Sod në këtë ditë të bardhë çdo shqiptar, qoftë i madh ase i vogël, i vjetër ase i ri, i lashtë ase vogëlush, i dishpruem ase i lumtënueshëm, bashkohet atje, ku bashkohet i gjithë Kombi, merr pjesë në tryezën e gëzimit qi shtrohet për mirë-dashësit e Atdheut, ndjenjat e tijë marrin hov nga shendi dhe shpërthehen atje ku shpërthehen ndjenjat fisnike Shqiptare, gëzon e feston 28 Nandorin, Ditën qi u fitue Pamvarsia Kombtare.

Bash si sod në këtë ditë fatlume një grusht Patriotë Shqiptarë të shtyem nga ndjenja e naltë atdhetare u mbledhën në Vlonën historike dhe shpallën Lirinë, gjanë ma të shenjtë e ma të shtrenjtë të Kombit.

Deri në këtë kohë Shqipëria ishte një trazyrë e pa krye e një gremisje. Shpirti i Shqipnis hiqesh zvarrë nënë shkeltat e grushtat e pa mëshirshëm t' armikut. Vuente e mjera Shqipëni nënë kthetrat e pangishme të tijë.

Në këtë kohë këndojsin Poetët Kombëtarë kangët e vajtimt e të dishprimit; nxirrshin vneret e tyne kundrejt gjendjes kritike. [...]

Po, zotni, përplasesh e rrokullisesh e shkreta Shqipëni sa andej sa kënde gjatë shekujsh e s'gjente shpëtim. [...]

Tue qëndrue gjithmonë kështu çështja, del në Vlonë një plak mjekër-bardhë, Ismail Qemali, dhe me 28 Nanduer 1912, si tash 26 vjetë ma parë bashkë me një grusht Shqiponjash, nge flamurin Kuq e Zi, atë qi sod na valon mbi krye.

Por mos të harrohet se Pregaditësit e kësaj Lirije janë Shkrimtarët e Vjershëtarët Shqiptarë, Fituesat janë Ismail Qemali me shokë e Mbajtësi ashtë vetë Sovrani. [...]

Hysni Hoxha, student në Kajro
Revista "Zani i Naltë",
nr. 12, dhjetor 1938, f. 363-365

1

KOMUNITETI MYSLIMAN I SHQIPËRISË ÇELI FUSHATËN E DHURIMIT TË GJAKUT

Komuniteti Mysliman i Shqipërisë çeli fushatën e dhurimit të gjakut në ndihmë të fëmijëve talasemikë.

E kthyer në një traditë disaveqare, këtë herë kjo fushatë u organizua në bashkëpunim me Presidentin e Republikës, z. Ilir Meta, i cili me këtë rast vizitoi ambientet e institucionit, ku tashmë ka filluar dhurimi i gjakut nga besimtarët dhe qytetarë të Tiranës.

Gjatë kësaj vizite, Presidenti Meta, u prit nga Kryetari i KMSH-së, H. Bujar Spahiu, i cili u shpreh mirënjohës ndaj mbështetjes së kauzave të tilla, si dhe inkurajoi besimtarët të kontribuojnë, jo vetëm si një formë vullnetarizmi qytetar, por edhe si një porosi dhe traditë e Profetit tonë të dashur, Muhamedit (a.s.).

Ndërsa Presidenti Meta, falënderoi Komunitetin Mysliman të Shqipërisë për mbështetjen e kësaj kauze dhe të gjithë besimtarët myslimanë, të cilët me vullnetarizëm u solidarizuan sot me dhurimin e gjakut të tyre për fëmijët talasemikë.

2

KOMITETI SHQIPTAR I HELSINKIT ZHVILLOI SOT KONFERENCËN RAJONALE

Komiteti Shqiptar i Helsinkit zhvilloi konferencën rajonale me temë: "Toleranca ndërfetare mes vendeve të Ballkanit Perëndimor". Kjo konferencë vjen në kuadër të iniciativës "Drejt një bashkëpunimi më të madh ndërkulturore, ndërfetar dhe ndërsocial në Ballkanin Perëndimor".

Në këtë konferencë morën pjesë përfaqësues të komuniteteve fetare nga gjashtë vendet e Ballkanit Perëndimor, partnerë të shoqërisë civile në rajon, përfaqësues të akademive përkatëse, si dhe përfaqësues të botës së medias.

Pas përfundimit të sesionit të përshëndetjeve, fjalën e morën krerët e komuniteteve fetare të vendit tonë, ku ndër ta ishte i pranishëm edhe Kryetari i Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, H. Bujar Spahiu.

Pasi falënderoi Komitetin e Helsinkit për organizimin e kësaj konference dhe të pranishmit për pjesëmarrjen, ai u ndal në rëndësinë e dialogut në funksion të rritjes së besimit reciprok mes anëtarëve të feve të ndryshme dhe parandalimit të konflikteve sociale.

3

VEPRIMTARI NË KUADËR TË MUAJIT TË LINDJES SË PROFETIT MUHAMED (A.S.)

Më datë 30 tetor, 2021, Myftinia e Dibrës zhvilloi një eveniment kulturor/fetar në kuadër të muajit të lindjes së Profetit Muhamed (a.s.)

I ftuar në këtë organizim ishte edhe Kryetari i Komunitetit Mysliman, Haxhi Bujar Spahiu.

Në një atmosferë të ngrohtë ku ishin të pranishëm, Myftiu i Dibrës, z. Muis Kurtulla, stafi i myftinisë, përfaqësues të pushtetit lokal, besimtarë e qytetarë të shumtë, u përkujtua "Krenaria e Njerëzimit", Muhamedi (a.s.).

Myftiu Kurtulla tha se aktivitete të tilla janë një traditë e hershme e krahinës së Dibrës, ku së bashku përkujtojmë profetin tonë të nderuar.

Ai falënderoi Kryetarin Spahiu për pjesëmarrjen e tij dhe të gjithë pjesëmarrësit e tjerë.

Kryetari Spahiu gjatë fjalës së tij renditi disa mesazhe e porosi për besimtarët e pranishëm, por edhe më gjerë.

4

MINISTRI I ÇËSHTJEVE FETARE TË MBRETËRISË SË ARABISË SAUDITE VIZITON SHQIPËRINË

Ministri i Çështjeve Fetare të Mbretërisë së Arabisë Saudite, zhvilloi një vizitë zyrtare tre ditore në Shqipëri me ftesë të Kryetarit të Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, H. Bujar Spahiu.

Në takimin zyrtar në selinë e Komunitetit Mysliman të Shqipërisë me Kryetarin e KMSH-së, H. Bujar Spahiu u firmos një memorandum bashkëpunimi me natyrë fetare midis ministrisë së fesë së mbretërisë Saudite dhe Komunitetit Mysliman.

Qëllimi dhe axhenda e kësaj vizite ishte bashkëpunimi midis dy popujve tanë, përputhja e vizionit të të dy palëve rreth rëndësisë së traditës së Profetit Muhamed (s.a.s) si mënyra më e mirë për të përhapur paqen dhe tolerancën ndërmjet popujve, si dhe për të çrënjosur ekstremizmin dhe terrorizmin me të gjitha llojet dhe burimet e tij.

Arabia Saudite ka hyrë në një kurs të ri hapje dhe pastrimi të këtyre elementeve dhe qasjen e drejtë për të përçuar mesazhin e pastër islam si brenda ashtu edhe jashtë vendit të saj.

Ministri shprehu vlerësime maksimale për Kryetarin e Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, H. Bujar Spahiu dhe tha ndër të tjera se lidhshipi i tij është për t'u marrë shembull nga të gjitha vendet e rajonit.

Kryetari i KMSH-së, z. Spahiu falënderoi ministrin për vizitën dhe shprehu vlerësimet më të larta për ministrin që ai drejton dhe për Mbretërinë e Arabisë Saudite duke e cilësuar si një vend mik të Shqipërisë.

Kjo vizitë ishte e para në llojin e saj në këtë nivel përfaqësimi nga Mbretëria e Arabisë Saudite në Shqipëri.

5

MINISTRI I ÇËSHTJEVE FETARE TË MBRETËRISË SË ARABISË SAUDITE ZHVILLON TAKIM ME PRESIDENTIN DHE KRYETAREN E KUVENDIT TË REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË

Gjatë vizitës zyrtare në Shqipëri, Ministri i Çështjeve Fetare në Mbretërinë e Arabisë Saudite, Dr. Sheikh Abdul-Latif Bin Abdul-Aziz Bin Abdu-Rrahman Al Sheikh, i shoqëruar nga Kryetari i Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, H. Bujar Spahiu zhvilluan takime me Presidentin e Republikës, Sh.T.Z. Ilir Meta dhe me Kryetaren e Kuvendit, znj. Lindita Nikolla.

Ministri, Dr. Sheikh Abdul-Latif Bin Abdul-Aziz Bin Abdu-Rrahman Al Sheikh falënderoi Presidentin e Republikës dhe Kryetaren e Kuvendit për mikpritjen dhe vlerësoi bashkëpunimin mes Mbretërisë së Arabisë Saudite dhe Shqipërisë.

Presidenti dhe Kryetarja e Kuvendit vlerësuan marrëdhëniet shumë të mira dhe bashkëpunimin mes dy vendeve tsi dhe shprehën dëshirën për t'i forcuar më tej ato.

Gjithashtu, ata vlerësuan edhe aspektin humanitar të bashkëpunimit dhe mbështetjes që Arabia Saudite i ka dhënë Shqipërisë dhe popullit shqiptar ndër vite.

Desimi, baza e çdo lidhjeje

Në përditshmërinë tonë, ne rrethohemi nga njerëz të ndryshëm: Të afërm nga gjaku, kolegë pune, njerëz me të cilët na lidh jeta, puna, bashkëpunimi e kështu me radhë. Me disa prej tyre krijojmë lidhje më të forta, ndërsa me disa të tjerë, jo dhe aq. Ndodh që, atyre që u besojmë më tepër, ndajmë me ta edhe ndjenjat tona, hallet e problemet që na shqetësojnë, planet e synimet tona për të ardhmen, etj. Çdo marrëdhënie dhe lidhje ndërnjerëzore bazohet mbi besimin. Një djalë dhe një vajzë, në momentin që besojnë te njëri-tjetri, vendosin për t'u martuar dhe për ta çuar jetën përpara së bashku; një kompani apo një institucion, i cili beson në aftësitë e një individi, e punëson dhe e bën pjesë të stafit...dhe shembujt s'kanë të mbaruar. Por, jo në të gjitha rastet, ia kemi dalë t'i besojmë personit të duhur, pasi ka ndodhur shpesh të zhgënjehemi nga ata të cilët, nuk na e merrte mendja kurrë, se mund të arrinin deri aty, sa ta shisnin besimin tonë, për interesa personale të përkohshme.

Nuk ka thënë më kot një i mençur: "Pavarësisht se sa u beson të tjerëve, mos i hap atyre, nga dhomat e jetës tënde, përveçse dhomën e miqve.", prandaj dhe njeriu duhet të tregohet më i rezervuar në komunikimin me të tjerët, pasi jo të gjithë mund të jenë të sinqertë sa mendon. Të rrallë janë shokët në kohët e sotme, të cilëve mund t'u besosh pa rezerva, ata që mund t'i quash pa frikë "Shokë jete", ose "Mik për kokë", të cilëve mund t'u hapesh për gjithçka personale tënden. Në jetë mund të ndodhë që të zhgënjehesh edhe nga njerëz, të cilëve u ke besuar për dekada me radhë dhe vjen një moment kur thua: Si nuk e paskam njohur filanin; si i paskam besuar kaq gjatë? Ai që e përjeton një goditje të tillë, e ka shumë të vështirë që t'i besojë dikujt tjetër më pas, sepse plaga e krijuar nga njerëzit, të cilëve u besoi dhe që i deshte më shumë, është nga ato plagë që rrjedhin gjithmonë dhe që nuk mbyllet kollaj. Buka e besimit është një bukë, e cila po u nda në dysh apo në copa-copa, nuk mund të ngjitet sërish, edhe pas shumë përpjekjesh, pasi janë dashur shumë kohë, që ajo të piqet e të forcohet.

A nuk kemi dëgjuar njerëz teksa thonë: Nuk i besoj më as këmishës time. Sigurisht që po. Jeta të rreh me lloj-lloj njeriu, në mënyrë që të të japë shansin dhe mundësinë për t'i njohur të tjerët ashtu siç janë, edhe pse mundohen herë pas here, të të fshihen pas ndonjë perdeje, që ua mbulon fytyrën, karakterin dhe qëllimet që kanë në realitet. Vetëm kështu, mund t'i

njohësh ata njerëz të këqij, që hynë në jetën tënde nga dera e mirëbesimit dhe që dolën një herë e përgjithmonë nga dera e tradhtisë. Për fat të keq, të tillët, në kohët e sotme, nuk janë të paktë në numër. Kush më shumë e kush më pak, e ka përjetuar një përvojë të njëjtë ose të ngjashme. Pra, për të cilët vendosje duart e tua në zjarr, për të vërtetuar besimin dhe besueshmërinë ndaj tyre, dolën që ishin pikërisht ata thëngjijtë e mbuluar të këtij zjarri.

Nëse dikush të beson, kjo do të thotë se ai të vlerëson dhe të çmon shumë dhe tek ai ke një vend të veçantë, prandaj duhet treguar shumë kujdes, për të mos e humbur besimin që është krijuar tek ti. Fakti që dikush të hapet për çdo gjë që e shqetëson dhe që e gëzon; që i ndan me ty momentet më të vështira dhe më të lumtura; që rrëfen tek ti sekretet, të cilat nuk do t'ia thoshte dikujt tjetër, duhet të të kënaqë, pasi ky dikush ka zgjedhur të të bëjë pjesë të pandarë të jetës së tij, me gjithçka që ajo e përball atë. Ti duhet të ndihesh i privilegjuar, sepse ti tashmë je vatër besimi e dikujt. Besimi është një dhuratë që duhet ruajtur me fanatizëm dhe me forcë, pasi po humbe atë, ke humbur një pjesë shumë të rëndësishme të vetes tënde, të karakterit dhe personalitetit tënd. Një person tek i cili s'ke besim, do të thotë se ai nuk ka vlerë për ty. Kështu që, nëse do që të jesh i vlerësuar në mesin e njerëzve dhe të kesh në zemrën e tyre vend të veçantë, atëherë, mos i tradhto, mos i ha në besë, ruaji dhe mos i shpërnda sa andej-këndej sekretet që t'u thanë në mirëbesim. Edhe feja jonë e bukur islame këshillon për këto virtyte të larta të besimtarit, i cili nuk duhet të jetë tradhtar; i cili kur i lihet diçka amanet dhe në mirëbesim, apo kur jep ndonjë premtim, e mban premtimin dhe e çon amanetin deri në fund dhe nuk e cenon mirëbesimin e ofruar.

Është e lehtë të hysh në jetën e dikujt, por po gabove dhe e bërë me qëllim, dije se do të poshtërohesh në gradën më të ulët gjatë daljes nga jeta e tjetrit. Kur ju e largoni dikë nga jeta juaj, ai apo ajo, kurrë nuk do t'u tregojë njerëzve historinë e plotë, por vetëm pjesën që ju bën juve të dukeni keq dhe atë të pafajshëm. Dhe nga të tillë njerëz, vetëm këtë mund të presësh dhe je i vetëdijshëm për veprimet e tyre për të mbrojtur veten dhe për të mbuluar të keqen që shfaqën haptazi. Lusim Allahun të na mundësojë të shoqërohemi me njerëz të sinqertë, që na duan për atë që jemi, dhe jo interesaxhij! Lusim Allahun të na ruajë dhe mbrojë nga e keqja dhe kurthet e këtyre njerëzve. Amin!

GJUMI SI ARGUMENT

Duke lexuar Kur'anin, herë pas here të shfaqen ajete-argumente, të cilët të informojnë, apo të nxisin të kërkosh, për fenomene natyrore dhe veprimtari jetësore që lidhen drejtpërdrejtë me vetë njeriun si krijesë. Diku, me një stil të shtruar kur'anor shpjegimi, njeriu mëson një e nga një fazat e ngjizjes së tij si krijesë në barkun e nënës (Kur'an, 23/15). Diku tjetër rrufeshëm, sa hap e mbyll sytë, i rrëfëhet jeta (Kur'an 80/17-22). Diku tjetër, Allahu i kujton njeriut procese jetësore si rritjen, lëvizjen, frymëmarrjen, të dëgjuarit, të shikuarit, të menduarit, të ushqyerit, plakjen, mundimet e jetës, e, ndër to, edhe gjumin. **"Nga argumentet e Tij është edhe gjumi juaj natën dhe ditën, edhe përpjekja juaj për të fituar nga të mirat e Tij. Në këtë ka argumente për popullin që dëgjon."** (Kur'an, 30/23) Siç

lexohet në këtë ajet kur'anor, gjendja e gjumit cilësohet në gradën e argumentit (me termin "ajet"), njëlloj si qiejt e toka, si errësira e drita, si nata dhe dita, si malet dhe uji, si kafshët dhe bimët, etj. Në Kur'an gjejmë të flitet drejtpërdrejtë për gjumin në afro 9 vende.

1. Përkufizimi shkencor që shkon kokulur te burimi i dijes: Kur'ani

Gjumi përkufizohet shkencërisht si një gjendje e natyrshme pushimi dhe e përsëritshme për trupin e gjallesave. Gjumi karakterizohet si një prehje trupore dhe mendore, do me thënë shoqërohet me zvogëlim të aktivitetit lëvizor të trupit dhe rënie të reagimit ndaj ngacmimeve të jashtme. Edhe pse konsiderohet si pushim,

gjatë gjumit në organizëm zhvillohen procese mjaft të ndërlikuara dhe intensive. Për shembull, vlerësohet se disa qeliza në tru arrijnë një aktivitet 5 deri në 10 herë më të lartë se në gjendjen zgjuar. Gjithashtu gjatë gjumit ndodhin dy procese bio-kimikë shumë të rëndësishëm, të kundërt në dukje, por bashkë-plotësues perfektë në funksion: Bie në nivele të ulëta katabolizmi (shkatërrimi i qelizave) dhe rritet në nivele të larta anabolizmi (ripërtëritja e qelizave). Te njeriu, gjumi ndikohet nga faktorë të ndryshëm hormonalë (melatoninë, kortizoli), që më së shumti lidhen me ciklin ditë-natë (dritë-errësirë). Me ardhjen e natës (errësirës), truri rrit prodhimin e hormonit melatoninë. Kjo sjell gjendjen e gjumit për organizmin. Me ardhjen e ditës, pra me ekspozimin e trupit ndaj dritës, truri ndalon prodhimin e melatoninës. Tamam si një mekanizëm "rele", kjo sjell zgjimin. Prandaj, një gjumë në kohën e duhur, në sasinë e duhur, i rehatshëm dhe i qetë, konsiderohet i domosdoshëm biologjikisht për një jetë të shëndetshme. Këtë e kuptojmë më mirë kur vuajmë pagjumësinë dhe pasojat e saj. Mungesa e gjumit dëmton rëndë raportin katabolizëm-anabolizëm, shkakton çrregullime shëndetësore në organizëm, prodhon sëmundje, apati, shpërqendrim, mungesë efikasiteti në punë, depresion, shkurt një jetë plotë telashe. Këto informacione sipërfaqësore që përmendëm, tregojnë se gjumi ka funksion ripërtëritës të trupit dhe të trurit, gjë që i ka detyruar studiuesit ta përkufizojnë gjumin si pushim trupor, prehje mendore, si gjendje e natyrshme e domosdoshme qetësuese, çlodhëse dhe ripërtëritëse.

A nuk e gjejmë edhe në Kur'an, afro 14 shekuj më parë, të njëjtin përkufizim për gjumin, madje të përsëritur në dy ajete?! **"E ai është që natën ua bëri petk, gjumin pushim e ditën e bëri për gjallërim."** (Kur'an, 25/47) **"Dhe gjumin tuaj ua bëmë për pushim. Dhe natën ua bëmë mbulesë (si rrobat). Ndërsa ditën e bëmë për gjallërim."** (Kur'an, 78/9-11) Është interesante të vihet në dukje se në suret 25, 30 dhe 78, bashkëlidhur me karakterizimin e gjumit si pushim dhe çlodhje, lexojmë për natën si petk gjumëndjellës dhe për ditën që sjell zgjimin dhe gjallërimin. Ja pra, si na ka treguar Allahu, përmes Fjalës së Tij, që gjendja e gjumit te njeriu është e lidhur ngushtësisht dhe përcaktohet nga cikli astronomik tokësor natë-ditë. Ky është një prej ligjeve të Allahut, që për njeriun konsiderohet si natyrshmëri. Edhe Lajmëtar i Allahut, Muhamedi (a.s.), bazuar në këtë përkufizim kur'anor, i drejtohej me lutje Allahut Krijues: "O Ti që e bërë natën mbulesë! O Ti që e bërë ditën për gjallërim! O Ti që e bërë gjumin për pushim!" ("Xhevshen el-Kebijr", porta 67)

Gjithashtu për efektin qetësues, ripërtëritës në energji dhe freskues të gjumit, Allahu na informon edhe kur përshkruan në Kur'an ngjarje të rëndësishme që shoqërojnë herë pas here jetën e shoqërive. Në Luftën e Bedrit, ndër të tjera përmendet edhe gjumi (i shkurtër) si faktor ndikues, qetësues e siguruues psiko-fizik: **"Dhe kur Ai ju kaploi me një kotje (gjumë) që ishte siguri për ju nga**

ana e Tij, ju lëshoi shi nga qielli për t'ju pastruar me të, largoi prej jush shqetësimet e shejtanit, e që të fuqizojë bindjen në zemrat tuaja dhe t'ju përforcojë me të (me shi) këmbët tuaja." (Kur'an, 8/11) Edhe në Luftën e Uhudit përmendet e njëjta gjë: **"Mandëj, pas asaj tronditjeje të rëndë, Ai u lëshoi sa për qetësim, një kotje (gjumë të lehtë) që i kaploi një grup prej jush, kurse një grup e kishte preokupuar vetëm çështja e vetvetes..."** (Kur'an, 3/154) Ndërsa në ndodhinë e Djelmoshave të Shpellës (Kur'an, 17/9-26) gjumi ishte i gjatë në kohë. Shpella ishte e mbyllur dhe kishte errësirë të plotë, pa kuptuar fare as lindjen e perëndimin e diellit, as ditën e as natën, si "komanduese" të prodhimit të hormonit melatoninë.

Duke vrojtuar gjëegjëzën e plotë të këtyre ajeteve që flasin për gjumin, mësojmë se përkufizimi shkencor shkon pikë për pikë me deklarimin kur'anor. Edhe një herë studimet shkencore dëshmojnë vërtetësinë e Kur'anit dhe zbërthejnë në detaje ligjet e Allahut Krijues, të Gjithëditur e Urtësiplotë. Ndërsa i Dërguari i Allahut, Muhamedi (a.s.), në agim të ditës falënderonte Allahun: "Lavdi Allahut që ka krijuar gjumin dhe zgjimin!"

2. Cilësitë e Larta të Allahut

Një fakt tjetër, që e "ngre" gjendjen e gjumit në gradën e argumentit, është përmendja e tij në "Ajetin Kursij", i cili konsiderohet si ajeti më i madh i Kur'anit. **"All-llahu është një, nuk ka zot tjetër përveç Atij. Ai është mbikëqyrës i përhershëm dhe i përjetshëm. Atë nuk e kap as kotje, as gjumë. Gjithçka ka në qiej dhe në tokë është vetëm e Tij. Kush mund të ndërmjetësojë tek Ai, pos me lejen e Tij. E di të tashmen që është pranë tyre dhe të ardhmen. Nga ajo që Ai di, tjerët dinë vetëm aq sa Ai ka dëshiruar. Kursija e Tij (dija-sundimi) përfshijnë qiejt dhe tokën. Kujdesi i Tij ndaj të dyjave nuk i vjen rëndë. Ai është më i larti, më i madhi."** (Kur'an, 2/255)

Vërtetë që njeriu është formësuar në një organizëm që funksionon mrekullueshëm. Por, njëkohësisht, ai paraqet një qenie të paplotë (të mangët) dhe nevojtarë. Njeriu lind, rritet, jeton, vdes... Ka uri dhe etje, ndaj i nevojitet ushqim e pije. Ai lëviz, punon, mendon dhe ndjen lodhje, ndaj i nevojitet energji. Ai gëzon, emocionohet, por edhe hidhërohet, apo inatoset. Ka dëshira, pasione e ëndrra, por ka edhe zhgënjime, ankthe e depresion. Këto mangësi (paplotësi) e bëjnë domosdoshmërisht njeriun qenie të nevojshme, jo ndaj sendeve apo proceseve natyrore, por ndaj Garantuesit të nevojave, ndaj Krijuesit të çdo gjëje dhe të shkaqeve, ndaj Allahut që është i Lartësuar, i Pastër nga çdo e metë. Është më së paku pakujdesi dhe paradoksale të mendosh se njeriu, si qenie inteligjente, t'i adresojë nevojat te gjëra jointeligjente si oksigjeni, uji, ushqimet, gjumi etj., etj. Një mendjeshkurtësi i tillë është njëlloj si të thuash se kompjuteri ka nevojë për programe, apo energji elektrike, duke mohuar tërësisht njeriun që e ka prodhuar dhe e vë në punë atë, apo edhe që projekton e harton programet kompjuterike, apo e

ushqen me energjinë elektrike kompjuterin.

Njeriu ka nevojë për gjumë, madje më shumë edhe se për ujë e ushqime. Shkencërisht njeriu mund të jetojë afro 70 ditë pa u ushqyer, por nuk mund të jetojë më shumë se 11 ditë pa gjumë. Ky fakt pasqyrohet saktë edhe në renditjen e argumenteve në formulimin e ajetit 23 (Kur'an, 30/23), ku më parë përmendet gjumi dhe më pas të mirat, begatitë e Allahut. **"Nga argumentet e Tij është edhe gjumi juaj natën dhe ditën, edhe përpjekja juaj për të fituar nga të mirat e Tij. Në këtë ka argumente për popullin që dëgjon."** (Kur'an, 30/23) Pikërisht kjo nevojë periodike për gjumë ia kujton e ia rikujton për çdo ditë njeriut që ta njohë vetveten si të paplotë e nevojtar dhe të mendojë e besojë se është Allahu, i Vetmi, Shkaktuesi i gjithçkaje dhe Përcaktuesi, është i Gjalli dhe Mbikëqyrësi i Përrjetshëm, është Sunduesi i qiejve dhe tokës, Ai është më i Larti, më i Madhi. Për ta arritur këtë njohje të Allahut, me të drejtë, në përditshmërinë e myslimanit, këshillohet të recitohet 8 herë përgjatë ditë-natës "Ajeti Kursij". Ndërsa i Dërguari i Allahut, Muhamedi (a.s.), në lutjet e tij, duke kërkuar mëshirë dhe mbrojtje nga zjarri i Xhehenemit, ndër të tjera, i drejtohej Allahut me emrin "O Mbikëqyrës i pafjetur!" ("Ja Rekijbu la jenam!") ("Xhevshen el-Kebijr", porta 32) Prandaj edhe gjumi, në syrin e besimtarit, është një provë që të udhëzon në njohjen dhe lartësimin e Allahut, një shenjë që dëshmon Cilësitë e Larta dhe Emrat e Bukur të Allahut.

3. Gjumi, zgjimi dhe ... Ringjallja

Cikli gjumë-zgjim shërbehet në Kur'an edhe për të argumentuar një çështje shumë të rëndësishme të besimit, Ringjalljen. Janë dy ajete në Kur'an, në të cilat Allahu zbulon për ne diçka nga fshehtësitë e gjumit, zgjimit, vdekjes dhe ringjalljes. **"Ai është që ju merr shpirtat (ju vë në gjumë) natën dhe e di çka vepruat ditën, pastaj ju ngjall-zgjon në të (ditën) deri në afatin e caktuar (vdekje). Pastaj do të ktheheni e do t'ju njoftojë me atë që keni pas vepruar."** (Kur'an, 6/60) **"All-llahu i merr shpirtat kur është momenti i vdekjes së tyre (i vdekjes së trupave të tyre), e edhe atë që është në gjumë e nuk ka vdekur. E, atij që i është caktuar vdekja, e mban (nuk e kthen), e atë tjetrin (që nuk i është caktuar vdekja, por është në gjumë), e lëshon (të kthehet) deri në afatin e caktuar. Vërtet, në këto ka argumente për një popull që mendon."** (Kur'an, 39/42)

Së pari, Allahu na sjell në vëmendje modelin (shembullin), për të kuptuar bindshëm funksionimin e një ligji edhe në realitete të tjera. "Ndonjëherë ndodh në Kur'an, me qëllim që të ngulisë në zemër

veprat e mrekullueshme që Ai do t'i kryejë në Ahiret dhe, me qëllim që të përgatisë mendjen për t'i pranuar ato, Allahu i Plotfuqishëm përmend vepra të mrekullueshme që Ai i kryen në këtë botë, si një lloj përgatitjeje. Ose, Ai, ndonjëherë, përmend veprat e mrekullueshme që do t'i kryejë në të ardhmen dhe në Ahiret, në një mënyrë të tillë që ne bindemi me ato përmes analogjisë me vepra të ngjashme, të cilat ne i shikojmë në këtë botë..." (Nga përmbledhja Risale-i Nur, Fjala e Dhjetë, "Ringjallja dhe Bota tjetër", Bediuzzaman Said Nursi, Sozler, faqe 145.) Do me thënë, përballë mohimit të ringjalljes, Allahu na kujton ciklin gjumë-zgjim, si një përvojë e përditshme, për të qartësuar thjeshtë realitetin e pritshëm vdekje-ringjallje. Edhe termat (në arabisht) e përdorur tërthorazi për "gjumin" në dy ajetet janë të njëjtë (në analogji me vdekjen). "Njeriu, i cili kridhet çdo natë në gjumin, që është një lloj vëllai i vogël i vdekjes dhe i cili çdo mëngjes hap sytë në këtë botë sikur të ringjallej, do të thotë se i vëzhgon çdo ditë shenjat e Kiametit dhe ringjalljes. ("Udhërrëfytes i një muslimani – Besimi", Prizmi, 2008, faqe 215.) Të njëjtën metodë argumentimi nëpërmjet modelit (shembullit), për çështjen e ringjalljes, Kur'ani na e ofron edhe kur përmend gjallërimin e tokës së thatë e të shkretë pas shiut.

Së dyti, edhe nga pikëpamja shkencore vlerësohet se organizmi jonë vazhdimisht është në proceset "vdekje-gjenerim" të qelizave, që janë njësia jetësore bazë e ndërtimit dhe funksionimit të trupit. Në trupin e njeriut ka me dhjetëra trilion qeliza. Pranohet që çdo minutë vdesin rreth 300 milion prej këtyre qelizave. Në qoftë se organizmi i trupit nuk do t'i zëvendësonte në mënyrë të vazhdueshme ato, të gjitha qelizat e trupit do të vdisnin për 230 ditë. Kurse gjendja e gjumit është intervali kohor kur minimizohet vdekja e qelizave (katabolizmi) dhe maksimizohet gjenerimi i qelizave të reja (anabolizmi). Do me thënë, gjatë gjumit raporti vdekje-rigjenerim shkon në favor të jetës, në një farë mënyre, në favor të besimit në ringjallje. Me të drejtë, falë njohjes shpirtërore (irfan), dijetari i shekullit të kaluar Hamdi Jazër (1878 – 1942), në komentin e ajetit 60 (Kur'an, 6/60), për frazën **"dhe ju ngjall-zgjon në të (ditën)"**, bën një vlerësim bindës: "Allahu jua kompenson dhe rinovon në gjumë, pa e ditur ju, pjesët e trupit që ju janë dëmtuar, ose që ju kanë vdekur dhe, duke jua kthyer përsëri në mëngjes vetëdijen dhe aftësinë njohëse, që jua pati marrë, ju ringjall dhe ju zgjon me jetën tuaj materiale e shpirtërore të mëparshme. Vetëm atëherë ju i dalloni ditën dhe natën, i njihni veten dhe arrijtet tuaja sikur të mos i kishit humbur fare, sikur në mes të mos kishte ndodhur asnjë ndërprerje. Të dyja jetët materiale-shpirtërore që ka njeriu ndodhen çdo ditë e çdo natë, madje, çdo çast, në një 'ringjallje' të tillë materiale-shpirtërore. Edhe nëse shumë njerëz e pranojnë këtë si një ringjallje në kuptim të figurshëm, po qe se çështja shihet seriozisht me një sy shkencor, del në shesh se kjo është një ringjallje me kuptimin e vërtetë të fjalës."

("Udhërrëfytyesi i një muslimani – Besimi", Prizmi, 2008, faqe 214.) Pra, ky rigjenerim i vazhdueshëm i qelizave të vdekura, ky rigjenerim i përditshëm i organizmit (që tashmë e pohon edhe shkenca), i kujton herë pas here njeriut të pavëmendshëm e të pakujdesshëm se, ashtu si Krijuesi e krijoi më së pari, me të njëjtën lehtësi do ta rikrijojë, do ta ringjallë atë edhe pas vdekjes. Eja në vete o njeri, ktheja shpinën mosbesimit, apo dyshimit dhe beso sinqerisht në Allahun, i Cili sjell krijim pas krijimi dhe në Ringjalljen që do të vijë! Me këtë besim, i Dërguari Fisnik i Allahut, Muhamedi (a.s.), për çdo mëngjes e mbrëmje përkujtonte Allahun. Ai (a.s.) kur zgjohej nga gjumi falënderonte: "Lavdërimi i përket Allahut që na ringjall pas vdekjes! Dhe kthimi ynë është tek Ai!" dhe më tej vazhdonte "Lavdi Allahut që ka krijuar gjumin dhe zgjimin! Lavdi Allahut që më ringjall mua të shëndoshë dhe të përkryer! Dëshmoj se Allahu i ringjall të vdekurit dhe se Ai ka mundësi për çdo gjë!" Me këto lutje dhe përkujtime duhet ta nisë ditën edhe myslimani, për të dëshmuar besimin në Allahun dhe besnikërinë në rrugën e të Dërguarit Muhamed (a.s.).

4. "Namazi është më i dobishëm se gjumi!"

"Namazi është më i dobishëm se gjumi!"

Gjumi përmendet edhe në një nga simbolet dalluese të jetës së përditshme të një myslimani, tek ezani, i cili jo rastësisht është frymëzim gjatë një ëndrrë të përsëritur (faze të gjumit). Kjo thirrje është pjesë e ezanit vetëm për namazin e sabahut (agimit të ditës). Siç dihet, ezani është thirrja për në namaz që lajmëron përfundimin e vlefshmërisë së një vakti (intervali kohor) faljeje dhe fillimin e vaktit tjetër. Ezani i sabahut thirret në kohën që tregon përfundimin e natës (errësirës së plotë) dhe fillimin e muzgut të mëngjesit (agimit).

Nevoja për gjumë është e ndryshme në mosha të ndryshme dhe në organizma të ndryshëm. Zakonisht, nevoja për gjumë të njeriu vjen duke u zvogëluar me rritjen e moshës. Gjithsesi, qoftë sipas ajeteve të Kur'anit, qoftë sipas shkencës, cikli gjumë-zgjim përcaktohet sipas ciklit astronomik natë-ditë. Në këtë ligjshmëri të natyrshme, që ndërlidh një fenomen astronomik me një proces biologjik, përfundimi i natës (errësirës së plotë) duhet të sjellë "mekanikisht" zgjimin, do me thënë përfundimin e gjumit. Jeta e një myslimani të devotshëm, që zbaton me përpikëri Kur'anin dhe praktikën profetike, është e rregulluar në harmoni të plotë me këtë natyrshmëri (fitreh). Përveç ditëve kur agjëron apo namazeve të veçanta që mund të falë gjatë pjesës së fundit të natës, myslimani e fillon regjimin e tij ditor me zgjimin, që me shfaqjen e agimit, dhe vazhdon më tej me faljen e namazit të sabahut, duke prituri ditën e re me adhurim, përkujtim e lavdërim ndaj Allahut, Zotit të errësirës dhe dritës. Pastaj, lindja e diellit, dita e re, e fton myslimanin e rigjeneruar me energji fizike, mendore dhe shpirtërore, në angazhimet e jetës personale, familjare dhe shoqërore. Në këtë këndvështrim, këshillohet dhe këmbëngulet fetarisht që fëmijët që në

vegjëli të mësohen dhe edukohen me të fjeturit herët në mbrëmje, që gjumi të jetë i mjaftueshëm kur të zgjohen në mëngjes herët. Ndërsa përvoja popullore në edukimin e të rinjve e ka materializuar dobinë e këtij organizmi të jetës ditore, kur përkufizon "Kismetet ndahen herët në mëngjes". Prandaj, o njeri, dëgjoje me respekt dhe përgjigju zërit të minareve "Namazi është më i dobishëm se gjumi!", shqitju shtratit joshës, koha biologjike e gjumit skadoi, boll fjete, lidhu me Allahun e Gjallë dhe Mbikëqyrës të përjetshëm, merr prej Tij mbrojtjen, sigurinë, paqen, dritën dhe begatitë e ditës. Përndryshe, një gjumë jashtë kësaj harmonie dhe natyrshmërie, një gjumë i gjatë, i tepruar, apo i çekuilibruar në kohë (shumë të rinj e fillojnë gjumin në orët vona të natës, apo edhe në agim të ditës), krijon dëme dhe probleme të pariparueshme shëndetësorë, psikologjikë dhe socialë për individin. Një brez i ri i përgjumur, apo një shoqëri e përgjumur nuk ka energjitë e duhura për ta gjallëruar ditën, për rrjedhojë nuk mund të përparojë. Një shoqëri e tillë, pa kuptuar, zhytet në apati, indiferentizëm dhe në rrënim shpirtëror dhe material. Duke bërë këtë bilanc ndërmjet dobive dhe dëmeve, çdo individ me mendje të kthjellët duhet të shprehë mirënjohjen ndaj Krijuesit të Gjithëditur që e bëri namazin si një detyrë disiplinuese të jetës, për të përfituar më të mirën prej saj.

"Namazi është më i mirë se gjumi!" Në këtë pjesë të ezanit gjendet edhe një lloj finese në të shprehurit. Në fakt, i gjithë ezani është një thirrje e përsosur, edhe kuptimore, edhe letrare, edhe si formë komunikimi me njerëzit. "Këto melodi qiellore që nisin me sinjalet prej drite të agimit të parë dhe vazhdojnë gjer në kohën e rënies për të fjetur, u ofrojnë zemrave besimtare gotë pas gote eliksir muzikor dhe, kështu, intermexo kënaqësie përjetohen një pas një gjatë një dite të tërë..." ("Udhërrëfytyesi i një muslimani – Adhurimi", Prizmi, 2010, faqe 90.) "Namazi është më i mirë se gjumi!" Kjo sentencë jehon me esencën e Islamit, të formuluar në qindra ajete kur'anore, që e nxisin njeriun të kërkojë më të mirën, të punojë më të dobishmen, të arrijë virtytet më të larta, të vlerësojë më të bukurën, etj. Me një komunikim etik, kjo pjesë e ezanit të sabahut, duket sikur e vlerëson gjumin në sytë e njeriut si një dukuri të mirë, të përsosur, të nevojshme dhe të dobishme, prandaj Allahu e bëri si argument të besimit. Por tani që ka filluar muzgu i mëngjesit, më i dobishëm, më i vlefshëm për robin e Zotit është zgjimi dhe adhurimi (namazi), është ngritja fizike dhe shpirtërore (miraxhi), është puna e mirë. Prandaj besimtari, pa luhatje, duhet të zgjedhë më të dobishmen, më të mirën, që Allahu ta shpërblejë me gradat më të larta në përjetësi.

"Atëherë, Allahun lartësojeni kur të vijë mbrëmja dhe kur të arrijë mëngjesi." (Kur'an, 30/17)

"Namazi është më i mirë se gjumi!"

Allahu është më i madhi!

Nuk ka zot tjetër përveç Allahut!"

"Të përgjigjem Allahu im, të përgjigjem, nën urdhrin Tënd të erdha! E mira është në dorën Tënde, prej Teje vjen dhe tek Ti kthehet!"

NJË ARSYETIM PËR

Shembjen e Qytetërimeve

Çdo individ vëzhgues, që ecën midis rrënojave të një qyteti të lashtë, përballet menjëherë me pyetjen e mëposhtme: "Si përfundoi kështu qytetërimi dikur madhështor që sundonte këtë vend, që ndërtoi këtë qytet?" I njëjti person sigurisht që do të përgjithësojë vëzhgimin e tij në të gjithë historinë botërore dhe do të vërejë se asnjë qytetërim, kurrë, nuk ishte në gjendje të mbante statusin e tij të fuqishëm midis kombeve të tjera. Duket se secili prej tyre, si një genie njerëzore, ishte i destinuar të lindte, të plakete dhe të vdiste. Ky vëzhgim mund të jetë kundër intuitës sonë. Ne presim që sapo një qytetërim të bëhet i fuqishëm, ai do të përdorë fuqinë e tij për të qëndruar dominues. Por disi, kjo ndodh që të mos jetë kështu. Për të përmendur shembujt më të cituar, qytetërimet e grekëve, persëve, egjiptianëve, olmecëve, romakëve, mongolëve dhe osmanëve, të cilët të gjithë u konsideruan të pathyeshëm, ranë njëri pas tjetrit, duke na lënë të mahnitur dhe të hutuar. Sidoqoftë, pyetja "Çfarë shkoi keq?" është shumë më e rëndësishme se sa të kënaqësh kureshtjen: Mijëra vjet më vonë, a do të ecë një individ tjetër vëzhgues mes rrënojave të qyteteve në të cilat jetojmë, të ndërtuara nga qytetërimi ynë? Apo mund të mësojmë nga gabimet e qytetërimeve të zhdukura dhe të shmangim fatin e tyre?

Përspektiva Kur'anore

Në këtë pikë do të ishte interesante të shikojmë atë që Ali Ynal ka për të thënë se pse asnjë qytetërim i kaluar nuk mund t'i rezistojë dekadencës dhe fuqisë gërryese të kohës. Qasja e tij i referohet më shumë individit dhe vullnetit të lirë, sesa shkaqeve të dukshme:

...Në kundërshtim me fatalizmin e të gjitha filozofive të tjera, duke përfshirë edhe atë të Ibn Khaldun, Kur'ani thekson zgjedhjen e lirë të individit dhe sjelljen morale. Megjithëse Vullneti Hyjnor, siç theksohet në Kur'an, mund të konsiderohet në disa aspekte si homologu i Geistit të Hegelit ose si ligje absolute dhe të papërmbajtshme të historisë së filozofive të tjera, Kur'ani kurrë nuk e mohon vullnetin e lirë njerëzor.

Ibn Khaldun, Toynbee, Spengler dhe filozofë të tjerë të historisë formuan një konceptim të gabuar të historisë, sepse ata nuk u përpoqën të zbulonin dinamikën reale të lëvizjeve historike. Përkundrazi, ata u përpoqën të shpjegonin shkaqet e dukshme pas krijimit, lulëzimit dhe kalbjes së një qytetërimi. Kushdo që shikon nga e kaluara do të arrijë në të njëjtat përfundime. Por vetëm për shkak se asnjë komunitet nuk ka mbetur në kulmin e tij, kjo nuk do të thotë se ky është një fund i pashmangshëm ose një kontroll

determinist mbi fatin e çdo kombi. Qytetërimet e kaluara u shembën, sepse nuk u vunë veshin paralajmërimeve të asaj që u kishte ndodhur popujve të mëparshëm. Pranimi i determinizmit historik na bën të anulojmë vullnetin e lirë dhe t'i konsiderojmë paralajmërimet dhe këshillat që gjenden në Shkrimet Hyjnore dhe në shkencat shoqërore si të padobishme dhe absurde.

Kjo vërtetohet fuqishëm nga Kur'ani në ajetet e mëposhtme:

"All-llahu nuk e ndryshon gjendjen e një popull deri sa ata ta ndryshojnë vetveten." (Rad 13:11)

"...All-llahu nuk ia ndërron mirësitë atij që ia ka dhuruar – derisa ata ta ndryshojnë gjendjen e tyre..." (Enfal 8:53)

Teoritë në lidhje me rënien e qytetërimeve

Ka shumë teori në lidhje me kolapsin e qytetërimeve, por, sigurisht, nëse një teori nuk përputhet me realitetin, nuk vlen asgjë. Në këtë artikull, fillimisht do të jepet një përshkrim të shkurtër të besimeve (mendimeve/hipotezave) të përhapura në lidhje me rënien e qytetërimeve, do të shpjegohen dobësitë e këtyre teorive dhe më pas do të jepet një arsyetim që besohet se shpjegon më mirë të dhënat historike që kemi. Sa për shumicën e problemeve sociale, ndoshta nuk do ta dimë kurrë të vërtetën se pse shoqëritë shemben. Megjithatë, aksionet në fjalë janë aq të larta sa duhet të bëjmë çdo përpjekje për ta kuptuar dhe në një masë ta zgjidhim këtë problem.

Shpjegimi më i zakonshëm për shembje të tilla është ndonjë fatkeqësi natyrore e pakapërcyeshme, si një epidemi, uragan, thatësi ose tërmet që çon në shkatërrimin e një qytetërimi, duke vrarë popullsinë dhe duke dëmtuar ekonominë. Shembuj të përmendur gjerësisht janë shpërthimi i vullkanit në Thera që i parapriu rënies së qytetërimit Minoan, epidemia e malaries në Perandorinë Romake ose tërmetet në shoqëritë mezoamerikane. Këto argumente, të cilat janë shumë tërheqëse për natyrën tonë njerëzore, që kërkojnë shpjegime të thjeshta për të gjitha pyetjet, në fakt janë shumë të pabaza. Shoqëritë përfshijnë vazhdimisht fatkeqësi të tilla, por i mbijetojnë atyre. Dhimbja e patates në Irlandë në 1845 përgjysmoi popullsinë e ishullit, por nuk pati ndërprerje të kompleksitetit sociopolitik si rezultat i katastrofës. Është e çuditshme të mendosh se Perandoria Romake, e cila i mbijetoi shumë fatkeqësive më parë, duke përfshirë shpërthimin e Pompeit në vitin 79 pas Krishtit, ra në malarie. Duhet të kemi parasysh se qytetërimet komplekse janë krijuar për të absorbuar fatkeqësi të tilla, dhe ata e

bëjnë. Vetëm duke kujtuar tërmetet e vazhdueshme në Japoni që i shtuan humbjes së një lufte botërore me dy bomba bërthamore që shpërthyen në zemër të dy qyteteve të mëdha do ta vërtetojmë mjaftueshëm këtë nocion. Qytetërimi japonez nuk u shemb. Përkundrazi, ajo është një nga ekonomitë më të forta në arenën e sotme ndërkombëtare. Është e çuditshme atëherë që disa qytetërimet nuk janë më në gjendje të luftojnë fatkeqësi të tilla. Megjithatë, një veprim i Zotit me siguri mund të shkatërrojë kolektivisht çdo qytetërim, siç ndodhi në të kaluarën si Sodoma dhe Gomora. Kjo është transmetuar qartë në shkrimet hyjnore.

Shpjegimet e tjera të zakonshme për kolaps të tilla janë ndërhyrës dhe konkurrenca me qytetërimet e tjera. Fiset barbare, të cilat sollën fundin e Romës në shekullin e pestë, dhe mongolët që pushtuan Bagdadin në shekullin e trembëdhjetë janë shembuj të qartë të argumentit ndërhyrës. Ky argument vuan nga të kuptuarit se qytetërimet sulmohen nga të huajt gjatë gjithë ekzistencës së tyre, por për disa arsye ata nuk mund ta mbrojnë veten afër kohës së kolapsit të tyre. Megjithatë, konkurrenca me shoqëritë e tjera në parim pritet të çojë në rritje dhe zgjerim në vend të kolapsit. Nuk kanë fund edhe shembujt nga kjo kategori, si konkurrenca e Perandorisë Osmane me Persinë, e cila në mënyrë indirekte dobësoi frontin e saj perëndimor. Por argumenti i konkurrencës është edhe konfuz sipas intuitës dhe nuk arrin të japë llogari për rastet kryesore, si rënia e Perandorisë Romake.

Një tjetër besim i përhapur në lidhje me kolapsin e tilla është se në një moment të caktuar të jetës së një qytetërimi, një burim është i varfëruar dhe qytetërimi që varet nga ky burim është i prirur të shembet. Romakët dhe osmanët të dy vareshin nga zgjerimi ushtarak për ekonominë e tyre dhe kur kombet relativisht të dobëta rreth tyre u përfshinë ose kur u ndaluan nga zgjerimi i mëtejshëm nga kufizimet gjeografike, si detet ose malet e mëdha, ata nuk ishin më në gjendje të përdornin këtë burim. Duket se ka disa të vërteta dhe mësim në këtë argument. Për të përcaktuar, është një fakt shumë çuditshëm se djepi i qytetërimit ishte Mesopotamia, ku është Iraku i sotëm. Si ka mundësi që superfuqitë e asaj epoke, sumerët (~ 3000 p.e.s.) dhe babilonasit (~ 1000 p.e.s.) zgjodhën të jetonin në këto shkretëtira? Si është e mundur që ata vaditën tokën, ngritën ushtri dhe ndërtuan mrekulli botërore në këto duna rëre? Këto pyetje në fakt marrin përgjigje lehtësisht kur kuptojmë se Mesopotamia nuk ishte një ëmbëlsirë në atë epokë në fund të fundit. Tani është një teori përgjithësisht

e pranuar se ky vend kishte një ekosistem të brishtë, i cili u shkatërrua pas mijëra vitesh presion mjedisor. Potenciali që këto toka të akomodonin qytetërimi të mëdha humbi pasi ky ekosistem i brishtë u shkatërrua ngadalë nga banorët e tij.

Megjithatë, argumenti i varfërimit të burimeve në thelb pohon se elita e një qytetërimi që përballet me shterimin e burimeve pret në mënyrë pasive vdekjen e parashikueshme. Më poshtë do të argumentoj se ky rast, edhe pse i çuditshëm, është i vërtetë. Një vështirësi tjetër e argumentit të varfërimit të burimeve është se në disa raste të kolapsit burimet nuk u shteruan kurrë. Tokat pjellore të Mesopotamisë mbetën ende të gjelbra deri edhe 1000 vite pas Krishtit, ndërkohë që shumë qytetërimi përjetuan shembje. Romakët, të cilët përdorën ujitjen si burim, vazhduan bujqësinë deri në fund. Së fundmi, dikush mund të pyesë veten pse shoqëritë synojnë të zotërojnë një sasi më të madhe burimesh gjatë gjithë kohës. Rritja e popullsisë është vetëm një përgjigje e pjesshme për këtë pyetje. Mund të imagjinojmë lehtësisht një shoqëri, popullsia e së cilës mbetet e njëjtë; nuk është një hipotezë e largët që kjo shoqëri natyrisht do të përpiqet gjithashtu të rrisë burimet e saj për të shmangur një sërë fatkeqësish që mund të përjetojë, të tilla si ndërhyrës dhe katastrofa. Besoj se këtu qëndron një arsyetim interesant që bashkon teoritë e përmendura që janë të meta. Për ta kuptuar këtë, së pari duhet të vlerësojmë një ligj në ekonomi, të quajtur "ligji i kthimit në rënie".

Është shumë e rrallë në ekonomi dhe në shkencat e përgjithshme shoqërore që disa seri vëzhgimesh mund të identifikohen si një "ligj". Megjithatë, "ligji i kthimit në rënie", i paraqitur për herë të parë në vitin 1965 nga Ester Boserup, është kaq gjithëpërfshirës në natyrën e tij dhe shpjegon një shumëllojshmëri të tillë tendencash sa që tani është i pranuar botërisht. Ai thotë: Kthimi për një investim në një aktivitet të caktuar është i madh në fillim, dhe më pas zvogëlohet gradualisht. Në një moment, investimi i mëtejshëm nuk sjell përfitime të mëtejshme. Në këtë pikë, objekti (një person, një grup, një shoqëri, një fabrikë) nuk mund të rrisë më të ardhurat e tij, sado që ata të investojnë në atë aktivitet.

Një shembull i thjeshtë do të qartësojë ligjin. Supozoni se kemi një copë tokë që duam ta përdorim për ujitje. Në fillim, ne thjesht shpërndanim farat dhe prisim që të korrat të rriteshin. Vini re se investimi ynë është minimal (të themi 1 njësi investimi), dhe ne marrim pak ushqim për investimin tonë (përcaktoni përsëri si 1 njësi kthimi). Më pas, nëse duam të rrisim sasinë e të korrave që kemi, mund të hapim disa kanale për ujitje. Është e thjeshtë

të kuptohet se gërmimi i kanalit është shumë më i vështirë sesa shpërndarja e farave (të themi 5 herë më e vështirë). Megjithatë, është përsëri e thjeshtë të pranojmë se edhe pse tani bëjmë 6 herë më shumë investime, ndoshta nuk do të kemi 6 herë më shumë të korra. Megjithatë, ne duam të maksimizojmë kthimin tonë, kështu që ne ende gërmojmë kanale. Hapi tjetër do të ishte përdorimi i mjeteve të motorizuara, që është ndoshta një rritje 10 herë e investimeve, por të gjithë me siguri do të pranojnë se nuk është e mundur të merret një prodhim 16 herë më i madh se origjinali ynë nga e njëjta sipërfaqe toke. (Lexuesit të cilët mund të kundërshtojnë se pasi të bëhen investimet e kanaleve dhe automjeteve, ato do të ofrojnë kthime të vazhdueshme, u kujtohen kostot e mirëmbajtjes së këtyre investimeve.) Një rritje e mëtejshme e kthimeve mund të kërkojë kultura të modifikuara gjenetikisht që do të kërkojnë vite kërkime të shtrenjta (më shumë investim). Kthimi për investim do të ulet gjithmonë për një lloj aktiviteti të caktuar, në këtë rast ujitjen.

Ky ligj është kudo në jetë: Nëse një javë studim mjafton rezultati 80 në një provim, për të marrë 90, duhet të studiosh edhe dy javë të tjera. Shumica e njerëzve të shëndetshëm mund të vrapojnë 100 metra në 20 sekonda; për ta drejtuar në 10 sekonda ju duhen vite të tëra ushtrimesh. Në varësi të aftësive të dikujt (të cilat përcaktojnë investimin e mundshëm të një individi), këto mund të jenë edhe të pamundura për shumë njerëz. Një shembull i gjallë është problemi i ngrohjes në Angli gjatë shekullit të nëntëmbëdhjetë. Ngrohja, e cila kryhej kryesisht nga djegia e druve nga pyjet, me rritjen e popullsisë duhej të kalonte në djegien e qymyrit. Nxjerrja dhe shpërndarja e qymyrit, e cila është shumë më e vështirë sesa thjesht marrja e drurit nga një pyll aty pranë, u vështirësua edhe më shumë kur qymyri i sipërfaqes së minuar lehtësisht u varfërua me shpejtësi dhe u desh të krijoheshin tunele më të thella me probleme ndriçimi dhe ajrimi. Është e kuptueshme pse ky ligj është në fuqi: Natyrisht, gjithmonë, zgjidhjet më të lehta përshtaten fillimisht, pastaj ato më të vështirat. Nxjerrja e qymyrit kur keni dru lehtësisht të arritshëm dhe të bollshëm nuk është e arsyeshme. Për rrjedhojë kemi një rënie të kthimit për investim.

Burimet që përdorin qytetërimet nuk janë përjashtim. Një qytetërim që përdor ujitjen si burim është i detyruar të kufizohet nga një nivel i caktuar kthimi. Burimet nuk duhet të shterohen; thjesht nuk mund të prodhojë një kthim më shumë se në një nivel të caktuar. Një qytetërim tjetër që varet nga taksat,

zgjerimi mercenar ose ushtarak, nuk mund të arrijë më kthim pas një niveli të caktuar, pavarësisht se çfarë rregullimesh i bën politikës së tij ekzistuese. Duke thënë këtë, ne mund të kuptojmë pse një qytetërim që varet nga një lloj energjie ose burimi i caktuar nuk mund të zgjerojë ndikimin e tij përtej një niveli të caktuar. Për më tepër, kur energjia bëhet e pakët, qytetërimi mund të bëhet më pak i shkathët për sa i përket përpjekjes së burimeve të reja dhe mënyrave të reja për të prodhuar kthime, pasi zhërvjelltësia dhe inovacioni kryesisht varen nga përdorimi i disa prej burimeve të tepërta në strategji që me shumë mundësi nuk do të japin kthim. Prandaj ngritja e strukturave të mëdha arkitekturore dhe shumë operacione ushtarake joefikase kryhen gjatë ngjitjes së një qytetërimi të ri. Këto aktivitete, të cilat lehtësohen nga kthimet e mëdha që vijnë nga investimi fillestar në burimin kryesor të një qytetërimi, bëhen jashtëzakonisht të kushtueshme më vonë kur kthimet nga i njëjti investim janë në rënie.

Një pjesë e fundit e enigmës plotëson arsyetimin se përse qytetërimet shemben, dhe kjo pjesë është një supozim lehtësisht i pranuar: Një qytetërim është si një dinozaur. Është i madh dhe i fortë, por është përshtatur me kushtet në të cilat ka lindur. Kushtet ndryshojnë, megjithatë, dinozauri nuk mund të ndryshojë sjelljen e tij. Në mënyrë të pafuqishme përpiqet të maksimizojë kthimet për llojin e burimit që është përshtatur për të përdorur, dhe pas një pike, thjesht nuk mundet, falë ligjit universal dhe të pafalshëm të kthimeve në rënie. Në këtë pikë, një qytetërim tjetër, që përdor kryesisht një burim tjetër superior, do të ketë kthime më të mëdha, do të ndërtojë një ushtri më të madhe për të pushtuar qytetërimin e mëparshëm, do të ndërtojë anije më të mëdha për të prerë rrugët tregtare dhe për të prodhuar mallra për të gjymtuar ekonominë e tij... Kjo është vetëm çështje kohe dhe është e pashmangshme... Fuqia e qytetërimit në epokën e tij të artë është tani dobësia e tij. Në një dobësi të tillë, meqenëse nuk ka asnjë burim shtesë për të luftuar problemet e reja - të gjitha burimet ose përdoren nga popullsia, ose shkojnë drejt kostove të mbrojtjes - edhe një fatkeqësi natyrore mund t'i japë fund një qytetërimi që dikur dukej i pathyeshëm.

Forca e Perandorisë Osmane në ngritjen e saj ishte organizimi i saj i përsosur hierarkik që çoi në akumulimin e të gjithë pushtetit nën Sulltanin. Burimi kryesor i saj ishte zgjerimi ushtarak dhe taksimi i tregtisë. Këto përshtatje, të cilat ishin ideale për kohën midis shekujve XIII dhe XV, çuan në një nga perandoritë më të fuqishme që kanë mbretëruar ndonjëherë.

Megjithatë, në shekullin e XVI, këto strategji ishin bërë barrë: Për shkak të hierarkisë së fortë, një inteligjencë që mbështeti shkencën dhe artin si në Perëndim nuk mund të zhvillohej kurrë. Zgjerimi ushtarak duhej të ndalej. Taksimi nuk mund të funksiononte më pasi Deti Mesdhe nuk përdorej më për tregti. Strategjitë nuk u braktisën edhe pse, përkundrazi, u bënë më shumë investime për të rritur kthimet, e cila, siç e pamë më lart, është një alternativë jo praktike. Përfundimisht, qytetërimet e tjera që përdorën burime më të mira sollën fundin e Perandorisë. Një renditje e ngjashme ngjarjesh mund të vërehet për qytetërimet e tjera që u shembën. Historiani i madh arab Ibn Khaldun i shekullit të XIV i krahason jetët e qytetërimeve me jetëgjatësinë natyrore të individëve. Ata lindin, plaken dhe vdesin. Sipas meje, një qytetërim nuk vdes sepse plaket; ai vdes sepse nuk mund të konkurrojë me një qytetërim më të fortë.

Nga analiza e gjithë botës mund të arrijmë në përfundimin se ka dy arsye për shembjen e një qytetërimi: 1) Varësia nga një lloj investimi dhe mospërshtatja me kushtet e reja. 2) Shpikja nga një qytetërim tjetër konkurrues i një lloji të ri investimi me kthim më të lartë. Në botën e sotme, të dyja këto arsye janë në një farë mënyre të ndryshme nga ato që ekzistojnë në të kaluarën. Së pari, me përparimin e shkencës, qytetërimet aktuale janë fleksibël në burimet që përdorin, opsionet vlerësohen vazhdimisht, ngrohja në Mbretërinë e Bashkuar nuk shembet kur druri është i varfëruar; në vend të kësaj, përdoret qymyri, pastaj gazi, pastaj energjia bërthamore.

Së dyti, nga përparimi i jashtëzakonshëm në përpunimin dhe komunikimin e informacionit, e gjithë bota është e vetëdijshme për llojet e investimeve që shoqëritë e tjera po përdorin dhe një qytetërim udhëheqës, që ndjek zhvillimet në vendet e tjera, ka shumë pak gjasa që të kërcënohet nga një zhvillim i papritur në qytetërimin rival. Së treti, për shkak të përparimit në tregtinë ndërkombëtare, kuptimi i vjetër se çdo qytetërim tjetër është armik ka humbur rëndësinë e tij.

Pavarësisht nga këto arsye, vetëm disa dekada më parë, në kulmin e Luftës së Ftohtë, ne dëshmuam mundësinë e kolapsit të menjëhershëm të qytetërimit tonë. Ngruhja globale dhe shterimi i rezervave të naftës ishin vetëm dy nga sinjalet e shumta alarmante që mund të jemi kthyer në rënie të kthimit për kurbën tonë të investimeve. Është e domosdoshme të kujtojmë sërish se aksionet janë shumë të larta. Qytetërimi tjetër që do të bjerë mund të sjellë rënien e qenies njerëzore.

Përshtati Haki Sahitaj

PËRSHTYPJE RRETH VEPRËS

“Jeta e Sahabëve”

Përmbledhja e librit *Jeta e Sahabëve*, e botuar nga Komuniteti Mysliman i Shqipërisë, është një enciklopedi e mirëfilltë e jetës së sahabëve dhe një manual i rëndësishëm për tu marrë shembull nga besimtarët, hoxhallarët dhe drejtuesit e myslimanëve. Ai shpjegon me shembuj dhe detaje jetën e sahabëve se si e kanë jetuar Islamin dhe si e kanë arritur gradën e lhsanit. Para se të shpjegojmë brendësinë e veprës, është e rëndësishme të kemi të qartë si term fetar se kush quheshin sahabe.

1. Kush quhej sahabe?

Kuptimi leksikor i fjalës sahabe (arabisht: *صحابه*) është “të jesh me dikë, ta kesh shok ose mik”. Bashkë me sahabe shpeshherë përdoret edhe as’hab. Njëjesi është sahabi (sahabijun). Fjalët sahib dhe as’hab me kuptimin e tyre leksikor përmenden në disa ajete në Kur’anin Famëlartë. Kur përmendet Hixhreti i Profetit a.s., thuhet se ai i tha shokut të tij Ebu Bekrit r.a. (li-sahibihî), “Mos u pikëlloni (frikësoni), Allahu është me ne!” (Teube 9/40). Ndërsa për hebrenjtë, të cilët dolën me Musain a.s. nga Egjipti përmenden si “as’habu Musa” (Shuara 26/61). Fjalët sahabi, sahabë, as’hab filluan të përdoren me ardhjen e Islamit, për njerëzit që e kishin parë dhe besuar Profetin Muhamed a.s. Kur Profeti a.s. flet për ta, ka përdorur shprehjet si “Mos i shani sahabët e mi” (Muslimi, “Fedailu’s-sahabe”, 221, 222) dhe “Më të mirët e sahabëve” (Musned, I, 294). Përdorimi i shpeshtë i togfjalëshit “sahibu’n-nebi, as’habu’n-nebi, as’habu Resulilah, as’habu Muhammed” në kohën e sahabëve dhe tabiinëve, tregojnë se kjo fjalë ka hyrë në

terminologjinë fetare në kohë të hershme.

Përkufizimi i sahabëve nga dijetarët e hadithit është më gjithëpërfshirës. Ibn Haxher el-Askalani e përkufizon sahaben si “Dikush që e ka arritur Profetin a.s. si besimtar dhe ka ndërruar jetë si mysliman” (El-Isabe, I, 6). Më pas ky term u pranua nga shumica dhe në dritën e këtij përkufizimi mund ta përmbledhim botëkuptimin e muhadithëve si më poshtë: Për të qenë sahabe mjafton një moment ta shikosh Profetin a.s. kur je zgjuar. Nuk është kusht që të kesh qenë për një kohë të gjatë me të, të kesh udhëtuar ose të kesh marrë pjesë në luftë bashkë me të ose të kesh transmetuar hadithe prej tij. Sahabe konsiderohen edhe ata njerëz të verbër si Abdullah b. Umi Mektum, që nuk e kishin parë dot Profetin a.s. por kishin biseduar me të. Njëkohësisht edhe ata që e kanë parë Profetin a.s. në Çlirimin e Mekës dhe në Haxhin e Lamtumirës, mirëpo nuk kanë pasur mundësinë të krijojnë lidhje të drejtpërdrejta dhe të bisedojnë me të, por edhe ata që Profeti a.s. i ka parë. Një sahabë që e ka parë dhe ka biseduar me Profetin a.s. është kusht të ndërrojë jetë si mysliman për tu konsideruar i tillë. Nuk konsiderohen sahabë ata që para se të bëheshin myslimanë e kanë parë Profetin a.s. dhe janë bërë mysliman pas vdekjes së tij dhe ata që janë bërë mysliman në prezencë të Profetit a.s., mirëpo më pas kanë hequr dorë nga Islami dhe kanë vdekur të tillë. Nuk konsiderohet sahabë as njerëzit që ishin në besimin Hanif, që e kanë parë Profetin a.s. para profetësisë dhe kanë vdekur në atë kohë si Zejd b. Amr b. Nufejl, i cili ishte prej monoteistëve të injorancës para-islame. Muhadramë si Selman b. Rebia el-Bahili,

Ebu Uthman en-Nehdi dhe Ebu Rexha el-Utaridi, të cilët jetuan në kohën e injorancës dhe Islamit, u bënë myslimanë kur Profeti a.s. ishte gjallë, por nuk e panë dot atë, nuk konsiderohen sahabë, por tabiinë. Për tu konsideruar sahabë nuk është kusht arritja e pubertetit, por mjafton mosha në të cilën është arritur aftësia për të dalluar. Foshnjat që Profeti a.s. i ka parë, u ka përkëdhelur fytyrën, u ka dhënë diçka për të ngrënë në gojë dhe është lutur për mirë për ta, por që kur janë rritur nuk e kanë parë më Profetin a.s. sipas muhadithëve si Jahja b. Main, Ebu Dhur'a err-Rrazi, Ebu Hatim err-Rrazi dhe Ebu Davudi nuk konsiderohen sahabë. Edhe duke e parë Profetin a.s. në ëndërr nuk bëhesh dot sahabë.

2. Virtytet e sahabëve

Vështirësia më e madhe gjatë shfletimit të librit për të dhënë një ide se kush ishin sahanët, është përshkrimi i sahabëve duke i përmbledhur në disa shembuj. Ajo qëndron pikërisht në përzgjedhjen e shembujve, pasi çdo ngjarje e përmendur në libër është e zgjedhur dhe meriton vëmendje. Për këtë arsye, çfarëdo ngjarje të përmendim, është e pamundur të përshkruhet në mënyrë gjithëpërfshirëse jeta e sahabëve të Profetit a.s. dhe virtytet e tyre.

Sahabët janë gjenerata e parë e myslimanëve, shokët e Profetit Muhamed a.s., ata të cilët kanë jetuar në kohën e tij dhe me të, njihen si të besuar të pastër në besim dhe moral, pra besimtarët dhe pasuesit e parë të sinqertë të Islamit. Ata e pasuan Profetin a.s. në çdo hap, këshillë, urdhër, ndalesë, etj., me një dashuri

dhe përkushtim të madh. Këtë nuk e bënin për ndonjë përfitim material ose pozitë në këtë botë. Ata kërkonin kënaqësinë e Allahut dhe fitimin e Xhenetit!

Dëshira e ethshme e Rabia bin Ka'bit për të fituar shpërblimin e Zotit

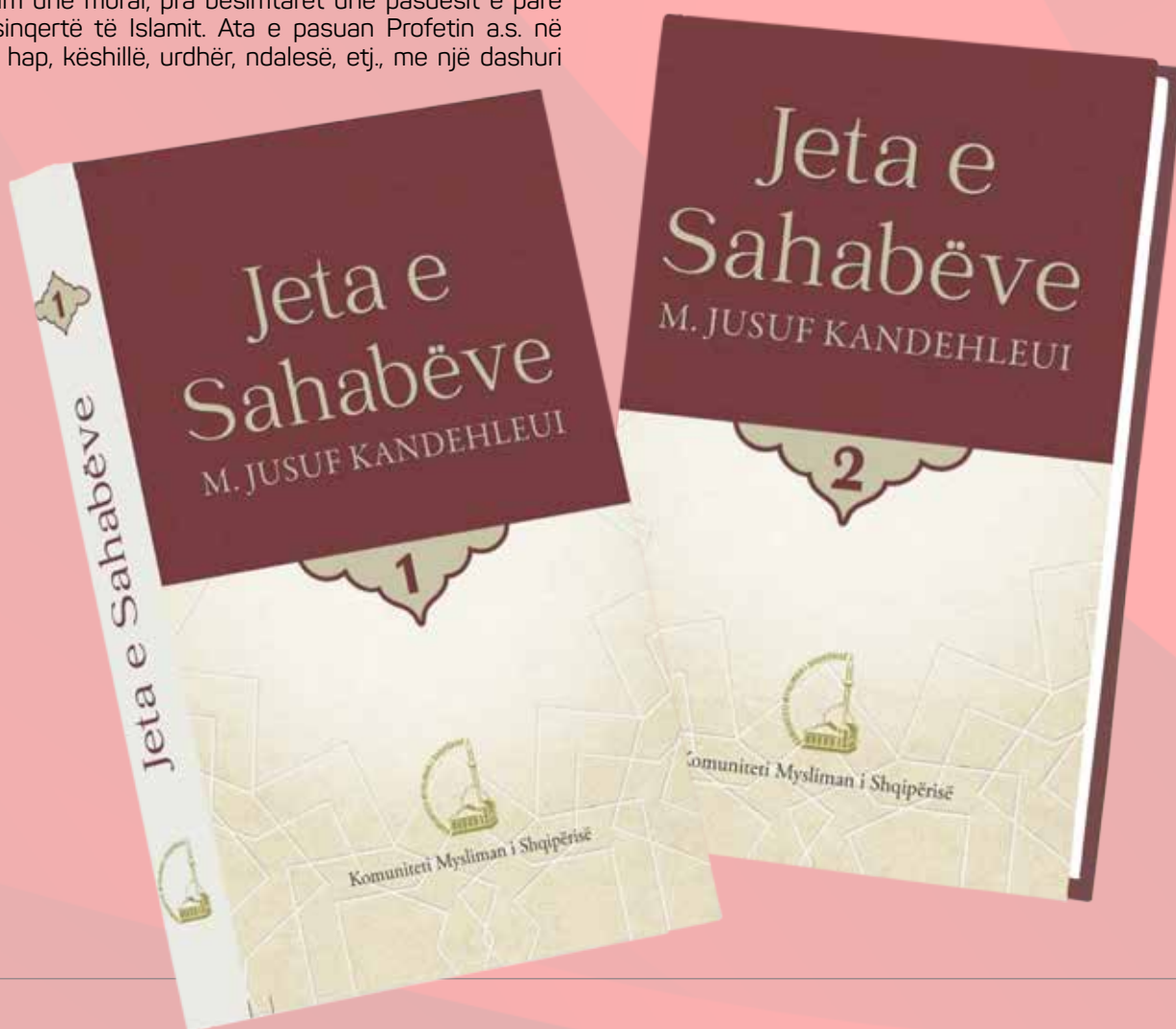
Tregon vetë Rabia bin Ka'bi (r.a.): "Unë të gjithë kohën e kaloja duke i shërbyer Profetit tonë të dashur. Aq sa, kur i Dërguari i Allahut mbaronte së faluri namazin e jacisë dhe hynte në banesën e tij, unë qëndroja edhe për ca kohë përpara derës së të Dërguarit të Allahut (a.s.), se 'mos Resulullahut i del ndonjë punë, ndaj do të ishte më mirë të gjendesha aty, për t'i ardhur në ndihmë në çdo gjë'. E dëgjoja të Dërguarin e Allahut (a.s.), i cili thoshte vazhdimisht: "Subhanallahi ue bihamdih". Në fund, ose bezdisesha duke qëndruar në vend dhe kthehesha pas, ose qëllonte që të më zinte gjumi aty ku isha dhe flija atje. I Dërguari i Allahut (a.s.), në dijeni të shërbimeve të mia, erdhi një ditë dhe më tha:

- "O Rabia bin Ka'bi! Më kërko ç'të duash, sepse do të të jap ç'të më kërkoh".

Unë i thashë:

- "O Resulullah, të mendohem njëherë, pastaj ta them."

Thashë me vete, të mirat e kësaj bote janë kalimtare, sot i ke, nesër nuk të nevojiten më, mendova me vete që të mirat që zotëroja më mjaftonin, kështu që thashë me vete, 'më mirë t'i kërkoj të Dërguarit të Allahut diçka për jetën e përtejme, sepse ai ka një gradë të veçantë

përpara Allahut!” Renda për tek i Dërguari i Allahut (a.s.) dhe kur më pa, më pyeti:

- “Çfarë bëre Rabia, vendose se çfarë do të më kërkosh?”

- “Po, o Resulullah. A do të ndërmjetësosh për mua tek Allahu i Madhërishëm, që të më falë mua e të mos më hedhë në Xhehenem?”, - i thashë unë.

- “O Rabia, kush ta mësoi ty këtë?!” - më pyeti.

- Unë i betohem Zotit që të dërgoi ty me fenë e së drejtës dhe së vërtetës, O i Dërguari i Tij, se nuk ma mësoi asnjëri këtë që të thashë. Po ti qëndron në një shkallë aq të Lartë për Allahun, e kur më the, “kërkome ç’të duash”, gjykova më mirë se, “kjo jetë në këtë botë është kalimtare, e të atilla i ka edhe të mirat”; pastaj unë kam të ardhura të mjaftueshme. Andaj, vendosa që “më mirë t’i kërkoj Resulullahut të më ndihmojë për Ahiretin”.

Pasi dëgjoi përgjigjen time, Profeti ynë i nderuar (a.s.) heshti për një kohë të gjatë, pastaj më tha mua:

- “Mirë, do ta bëj! Por do ta ndihmosh edhe ti pak veten tënde, duke u ulur sa më shumë në sexhde.” (M. Jusuf Kandeheui, Jeta e Sahabeve 2, f. 244-245)

Te sjellja e tyre vihet re humanizmi, respekti, devotshmëria, vetëmohimi, përkujdesja për gratë e veja, fëmijët jetimë, të moshuarit, etj. Kjo nuk ishte e kufizuar me rrethin e besimtarëve, por edhe me jo besimtarët si dhe çdo gjë e gjallë.

Ajo që tërheq vëmendjen kur lexon Jetën e Sahabëve, është bekimi që i ka dhënë Allahu, në momentin kur ata i kanë dhënë kafshatën e bukës të varfërve, duke mbetur për vete pa ngrënë. Në shumë raste duket qartë se Allahu ua ka shpërblyer me shumëfish atë të mirë.

Kur jepte Aishja (r.a.)

Imam Maliku tregon se: “Një ditë, e shoqja e Profetit tonë të nderuar (a.s.), ishte duke agjëruar, kur aty erdhi një i varfër që i kërkoi t’i jepte ndonjë gjë. Në shtëpinë e Aishes (radijallahu anha) nuk kishte asgjë, përveç një copë buke. I thirri shërbyesës dhe i tha:

- “Jepja atë bukën që është aty.”

- “Po ju nuk keni asgjë me çfarë të çelni iftarin në darkë pastaj.” - iu përgjigj ajo, mirëpo Aishja (radijallahu anha) këmbënguli:

- “Jepja, jepja këtij njeriu atë bukë.”

Kur e rrëfen shërbyesja këtë histori, ajo tregon:

- “Ashtu bëra, siç më kërkoi Aishja (radijallahu anha), dhe ia dhashë atij të varfri atë copë buke. Në të rënë të muzgut, dikush na dërgoi një dele të pjekur dhe një copë buke taze. Aishja (radijallahu anhu) më thirri dhe më tha:

- “Eja, ha edhe ti! Me siguri kjo është më e mirë se ajo buka jote (që nuk deshe ta jepje)”. (M. Jusuf Kandeheui, Jeta e Sahabeve 2, f. 20-21)

Sahabët i besonin Profetit a.s. dhe ai u besonte atyre. Dashuria e atyre për Profetin a.s. përkthehej në bindje edhe për gjërat që në pamje të parë, nuk dukeshin se ishin në favorin e tyre. Këtu nuk bëhet fjalë vetëm për çështje fetare, çështje të shtetit, strategjitë e luftës dhe paqes së Profetit a.s., por edhe për çështjet personale e familjare. Ata besonin se bindja ndaj Profetit a.s. në këto raste ishte shkak bekimi për ta, sepse ishin të bindur edhe në dashurinë e Profetit a.s. ndaj tyre.

Martesa e Xhulejbibit, një prej sahabëve

Ebu Berzete’l-Eslemiu (r.a.) tregon: “Ishte dikush, të cilin e quanin Xhulejbib: shkonte te gratë dhe bënte shaka me to. I thashë gruas sime:

- “Nuk do ta pranosh më Xhulejbibin që t’ju afrohet. Nëse e shoh edhe njëherë afër jush, ta dini se do të bëj njërën.” Asnjë nga ensarët nuk i martonte vajzat që kishin arritur moshën e martesës, pa u këshilluar njëherë me Resulullahun. Një ditë, Profeti ynë i tha njërit prej ensarëve:

- “Ma jep mua vajzën tënde.”

- “Në rregull, O Resulullah. Ky është një nder shumë i madh për mua!”, - u përgjigj ai menjëherë, por Resulullahu shtoi:

- “Po unë nuk e dua atë për vete.”

- “Po për kë, o i Dërguari i Allahut?”, - pyeti ai. Resulullahu i tha:

- “E dua për Xhulejbibin.”

- “Epo, të këshillohem njëherë me nënën e vajzës.” - tha ai burrë dhe u largua.

E shoqja, kur po dëgjonte fjalët e të Dërguarit të Allahut, që po i transmetonte i shoqi, i tha atij:

- “Po, patjetër, e ku ka nder më të madh se ky!”

- “Po nuk e do për vetë! Do të hyjë si krushk për Xhulejbibin.” - e sqaroi ai të shoqen.

- “Për Xhulejbibin? Për Xhulejbibin? Jo, për Zotin, unë nuk ia jap vajzën atij njeriu.”

Në kohën që ai ensar u ngrit të shkonte tek i Dërguari Allahut për t’i bërë të ditur qëndrimin e së shoqes, vajza e tyre u tha:

- “Kush ka hyrë krushk tek ju, për të më martuar mua?” Dhe e ëma ia tregoi se si qëndronte puna, por vajza vazhdoi të thoshte:

- “E çfarë po bëni ju, nuk po pranoni fjalën e Resulullahut? Ju më lini më mirë në dorë të Resulullahut, ai nuk lejon që unë të poshtërohem.”

Atëherë, babai i vajzës shkoi te Resulullahu, i bëri të ditur përgjigjen e vetë vajzës, duke i thënë:

- “Vajza ime jua la juve në dorë, që të vendosni për të.” Kësisoj, i Dërguari Fisnik (a.s.) e martoi atë vajzë me Xhulejbibin. Pas njëfarë kohe, Resulullahu u nis në një luftë. Në këtë luftë që u mbyll me fitoren e myslimanëve, Allahu i fali shumë plaçkë e pasuri të luftës Profetit të Tij. Teksa do të ktheheshin, ai i pyeti sahabët:

- “A vëreni që ju mungon ndonjë prej shokëve tuaj?”

- “Jo!”, - iu përgjigjën ata.

- “Mirë, po unë nuk po e shoh Xhulejbibin gjëkund, dilni e kërkojeni.”

Sahabët dolën menjëherë të kërkonin. Xhulejbibin e gjetën, kishte rënë dëshmor në mes të shtatë idhujtarëve të vrarë. Shkuan tek i Dërguari i Allahut dhe i thanë:

- “O Resulallah! Ja tek është, ka vrarë shtatë vetë dhe vetë ka rënë dëshmor.” I Dërguari i Allahut (a.s.) u afrua dhe tha:

- “Ka vrarë shtatë vetë dhe është vrarë edhe vetë prej tyre! Xhulejbibi është i imi dhe unë jam i Xhulejbibit.” - dhe, pasi e përsëriti dy a tri herë këtë fjalinë e fundit, dha urdhër që të hapnin një varr. Kur u hap gropa e varrit, ai e mori trupin e pajetë të Xhulejbibit dhe e uli vetë në tokë.

Is'hak bin Abdullahu thotë se: "Unë e pyeta Thabit el-Bunaniun:

- "A e di ti se si u lut i Dërguari i Allahut (a.s.) për gruan e Xhulejbibit?"

- "Po, "O Zot! Lëshoje me rrebeshe të mirën dhe begatinë Tënde mbi këtë grua, e mbaji larg vështirësitë prej jetës së saj," - ja kështu u lut. Dhe vërtet, grua të ve që punët t'i kenë shkuar aq mirë e mbarë sa ç'i shkoi jeta asaj gruaje, askush nuk ka parë të mesin e ensarëve." (M. Jusuf Kandehelevi, Jeta e Sahabeve 2, f. 265-267)

Sahabët në çdo veprim që bënin ishin realë dhe larg shtirjes. Islami ishte qëllimi dhe filozofia e tyre e jetës. Gjatë historisë së Islamit, por më së tepërmi sot, ne si myslimanë shtiremi në momente të caktuara, qoftë edhe me një të mirë, për tu bërë përshtypje njerëzve që duam t'i afrojmë në besim. Por ka dhe raste kur ne duam të dukemi se jemi myslimanë të mirë. Kjo krijon një situatë falsiteti dhe ndodh shpeshherë të dalë fytyra jonë reale dhe njerëzit zhgënjehen. Sahabët ishin të sinqertë, vetvetja në çdo veprim dhe nuk vërehen falsitete të tilla për t'u dukur mirë para njerëzve besimtarë ose jobesimtarë. Nëse lexohet me kujdes libri do të vihet re se shembujt nuk rrëfohen nga protagonistit, por nga dikush që ka qenë dëshmitar rastësisht ose e ka pyetur.

Kjo tregon qartë se sahabët në çdo veprim që bënin në përditshmëri, kishin si qëllim vetëm të arrinin kënaqësinë e Allahut dhe në asnjë mënyrë të dukeshin si heronj apo protagonistë. Kjo sepse ata e kishin kuptuar mjaft mirë Islamin dhe i besonin më së miri Allahut dhe Ditës së Gjykimit.

Sahabët shquhen për virtyte të larta morale të ndërthurura me një zgjuarsiri të rafinuar. Ata e jetonin Islamin deri në detajet më të vogla dhe pikërisht këtu del në pah kujdesi dhe devotshmëria e tyre, që kur i lexojmë shpeshherë nuk duken të paimagjinueshme. Ata ishin të sinqertë dhe të natyrshëm në çdo sjellje. Pikërisht, për këtë arsye, Islami u përhap natyrshëm te popujt e tjerë jo myslimanë, pa qenë ndonjëherë të detyruar nga askush.

Shpirti i Bujarisë tek Ebu Ubejde bin Xherrahu, Muadh bin Xhebeli dhe Hudhejfetu'l-Jemani

Na tregon babai i Zejd b. Eslemit: "Një ditë, Omeri (radijallahu anhu) u tha njerëzve që kishte përreth, "Të bëjë secili një lutje a dëshirë." U çua dikush dhe tha:

- "Sikur të kisha një shtëpi plot me argjend, e ta jepja si lëmoshë në rrugën e Allahut". Omeri (radijallahu anhu) e përsëriti sërish atë pyetje dhe u ngrit në këmbë edhe një tjetër dhe tha:

- "Ah sikur ta kisha shtëpinë plot me flori, e ta jepja atë në rrugën e Allahut!" Një tjetër shok i tiji tha:

- "Të kisha një shtëpi me xhevahire dhe t'i falja të gjitha në rrugën e Allahut"

- "Thoni, thoni çfarë t'ju vijë në mendje.", - tha Omeri (radijallahu anhu). Derisa, në fund, ata thanë:

- "Nuk na vjen më asgjë tjetër në mendje." Atëherë, Omeri (radijallahu anhu) e shprehu kështu dëshirën e tij:

- "Edhe unë, do të doja të kisha një shtëpi plot me trima e bij trimash të pashoq si Ebu Ubejde bin Xherrahu, Muadh bin Xhebeli dhe Hudhejfetu'l-Jemani (radijallahu

anhum) dhe t'u jepja atyre detyra për Allahun." Më vonë, ai i dërgoi Hudhejfes një sasi të hollash, duke e porositur shërbyesin:

- "Shikoje me kujdes, çfarë do të bëjë me paratë" Sapo ia çoi paratë shërbyesi i kalifit të të Dërguarit të Allahut, Hudhejfeja ua shpërndau ato të tjerëve, sipas nevojës. Kësaj here, Omeri (radijallahu anhu) i dërgoi të njëjtën sasi parash Muadh bin Xhebelit (radijallahu anhu) edhe ai i shpërndau paratë. I dërgoi Ebu Ubejde bin Xherrahu (radijallahu anhu) edhe ai i shpërndau menjëherë. Paskëtaj, Omeri (radijallahu anhu) u tha atyre që kishte pranë:

- "A nuk u thashë?" (M. Jusuf Kandehelevi, Jeta e Sahabeve 2, f. 49)

Ata përpiqeshin të çlironin vende të reja për të përçarur fjalën e Zotit dhe t'i ftonin njerëzit në Islam. Nuk shikojmë që sahabët të kishin ideal formimin e një shteti apo perandorie të madhe, pushtimin e kontinenteve, përhapjen e Islamit si një ideologji politike dhe fetare, arabizimin e popujve, etj. Ndoshta kjo ishte arsyeja përse e përhapën Islamin brenda një shekulli në tre kontinente, sepse ishin të pastër nga çdo qëllim i tillë politik dhe megalomanie. Fjala e Omerit r.a. është tregues i qartë: "Ne jemi popull që Allahu na fisnikëroi me Islamin. Kushdo që kërkon diçka tjetër për t'u krenuar, Allahu do ta poshtërojë."

3. Vlera e Librit

Autori ka shfrytëzuar burimet kryesore dhe të pastra islame gjatë shkrimit të veprës. Kjo është dhe një nga arsyet përse ky libër është përkthyer në shumë gjuhë në botën Islame.

Vepra është pajisur me referencat përkatëse për çdo transmetim, duke e bërë një burim të sigurt, të verifikueshëm dhe lehtësisht të përdorshëm nga mbarë myslimanët kudo në botë.

Në këtë vepër nuk vërehen nuanca ideologjike, të cilat mund ta kompromentonin besueshmërinë e veprës, por ka përmbledhur me mjeshtri nga historia islame, burimet e historisë dhe hadithit, ngjarjet më pikante dhe shembujt më të bukur, të cilëve besimtarët mund t'u referohen.

Autori vepërën e tij e ka shkruar në arabisht, çka e bën të mundur leximin dhe kritikën nga dijetarët dhe studiuesit islamë. Përkthimi në shumë gjuhë e së fundmi edhe në shqip, është një vlerësim për këtë vepër.

Përkthimi, redaktimi dhe gjuha letrare është në standardet e duhura. Terminologjia fetare, transkriptimi i emrave, dallimi i ajeteve dhe haditheve për këdo që e lexon është mjaft i saktë.

Cilësia e librit të shtypur është në nivele të larta, i denjë për të qenë një libër referencë. Nëse e shfletoni me kujdes librin, duket që është punuar me kujdes, nuk gjendet gabime ortografike apo në faqosje, duke ruajtur kështu një standard të lartë.

Një meritë e veçantë i takon Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, Kryetarit H. Bujar Spahiu dhe drejtorisë së Kulturës për përzgjedhjen e kësaj vepre, për ta shndërruar në vepër referencë për mbarë myslimanët në trevat shqiptare dhe shqipfolëse.

MUHARREM MULLAHI
(1880-1964)

Në radhën e figurave të ndritura historike të kulturës islame në Shqipëri zë vend të nderuar edhe Muharrem Mullahi, i lindur në Dibër më 1880, në gjirin e një familje të njohur me tradita fetare islame e patriotike. Pasi kreu shkollën fillore, të mesmen e më pas studimet e larta teologjike në Stamboll, erdhi në Shqipëri. Më 1914 ai filloi punën si myfti i Fierit, duke e vazhduar më pas këtë punë të nderuar fetare edhe në vende të tjera, si myfti në Ballsh, në Elbasan edhe në Korçë. Më 1930 ai filloi punën si kryemyfti i Tiranës pranë Komunitetit Mysliman, vit në të cilin, sipas Prof. Ahmed Kondos¹, u vendos përfundimisht në Tiranë.

Gjatë punës së tij drejtuese 50 vjeçare si myfti dhe si kryemyfti, Muharrem Mullahi është shquar si drejtues me ideale të larta islame dhe patriotike për kryerjen me përpikëri të plotë të të gjitha detyrave, sidomos në interpretimin dhe shkoqitjen e mirë të shumë problemeve fetare që kërkonin zgjidhje.

I rregullt e i kujdesshëm në veshje, në përshtatje edhe me detyrën, ai duhej të jepte shembullin personal në të gjitha fushat e jetës. Ishte gjithashtu në natyrën e detyrës së myftiut që e lidhte me shtresa shoqërore në të mirë e në raste fatkeqësish, në punë zyre, në xhami e jashtë saj, në mjedise familjare, në qytet e në fshat. I shkonin në takim në zyrën e tij për t'u këshilluar për probleme fetare, për çështje pronësie etj. E ftonin në dasma se ua nderonte sofrën, e ftonin në kuvende se ua zbukuronte "muhabetin"; e prisnin në raste dhimbjesh e fatkeqësish, se me fjalën e tij ua lehtësonte dhimbjen e ua buste plagët. Bisedat e tij mishëronin parimet e moralit islam.

Besimtarët myslimanë që kishin rastin të dëgjonin predikimet e tij, dilnin të mrekulluar nga porta e xhamisë. Arti i të folurit bukur është një tregues domethënës edhe për nivelin kulturor të oratorit. Bisedat e fuqishme, të argumentuara e të deklamuara me mjeshtëri, e bënë dëgjuesin të mos i frikësohet asnjë vështirësie.

Muharrem Mullahi nuk ka shumë shkrime, sepse ishte mjaft i ngarkuar me punët e detyrës. Ne po mjaftohemi vetëm me njërin, i titulluar: "Një shkurtim shqip i predikimit që mbajti Muharrem Mullahi, kryemyftiu i Tiranës në Xhaminë e Vjetër me rastin e ditës së Kurban Bajramit", ku folësi mes të tjerash është shprehur:

"...Njerëzia ndodhej në errësirë dhe kishte humbur rrugën e Zotit... Feja, virtyti nuk kishin kurrkund gjurmë... Kur popujt ishin në një gjendje të vajtueshme, nderi i gjithë profetëve, Muhamedi a.s. filloi me shkëlqye horizontin me dritën e lajmit Hyjnor... Nuk ishte mbush akoma një dyzinë vjetësh, pasi kishte ndërruar jetë ai, kurse fjala e Zotit u përhap në një horizont shumë të gjerë, valët e saj shembën fronin madhështor të Persisë, tronditën atë të Kajzerit, u përplasën në majat e Himalajes e të Atlasit..."²

1. Kondo, Ahmet, gazeta "Drita Islame", viti III, nr. 9 (52), 1994: 2.

2. Revista "Kultura Islame", viti II, Nr. 17-19, janar-shkurt-mars 1941: 107-110.

Muharrem Efendiu nuk ndiente lodhje kur shpjegonte dispozitat e Sheriatit në fushën e pasurisë. Dr. Jonuz Tafaj, noteri veteran tiranas në një bisedë me studiuesin Faik Kasollja, pati thënë: "Muharrem Efendiu e njihte shumë mirë shkencën e Faraidit (Faraidi është disiplina e Sheriatit Islam që studion dispozitat ligjore të pronës e të pasurisë dhe rregullat e ndarjes së saj ndërmjet pjesëtarëve) dhe se gjyqtarët merrnin parasysht ndarjen e pasurisë sipas deklarimeve dhe porosive të Myftiut."³

Ai është shquar si organizator kryesor i ritualeve fetare në qendër dhe në bazë, siç janë predikimet e myftinjve, vaizëve e sidomos të imamëve në ditët e premtë, në ditë apo në raste të tjera të shënuara. Ai është shquar gjithashtu për ndjekjen e përditshme të detyrave në zhvillimin dhe shtrirjen e veprimtarisë islame në tërë Shqipërinë, në organizimin e propagandës dhe si propagandohet; në ligjërimet kuranore dhe thëniet profetike në shkallë kombëtare. Pikërisht për këto detyra të larta organizative drejtuese është shquar Muharrem Mullahi, si kryemyfti i Shqipërisë së asaj kohe, duke e ngritur prestigjin mysliman edhe jashtë në botën islame, sidomos te shqiptarët e Kosovës dhe të Dibrës, të Tetovës dhe Gostivarit.

Tërheqëse dhe domethënëse ishin ligjëratat që mbante Muharrem Mullahi në auditorët e gjera të xhamive të Tiranës e gjetkë. Fjala e tij është e gjithanshme për intelektualët, për rininë, për masën e gjerë të besimtarëve dhe besimtareve. Për këto veti të larta shpirtërore e kulturore ai gëzonte respekt të lartë që brezat e sotëm i ruajnë me admirim këto figura islame dhe patriotike kombëtare shqiptare.

Krahas funksionit si myfti e më pas si kryemyfti, punoi pa u lodhur edhe në përgatitjen e shumë hoxhallarëve.

Pas Luftës së Dytë Botërore, me rihapjen e Medresesë së Tiranës u mendua që të tërhiqeshin sa më shumë personalitete të kulturës islame rreth këtij institucioni, i vetmi i llojit të tij në Shqipërinë e asaj kohe.

Muharrem Mullahi e kishte lidhur jetën e tij me karrierën e misionit të shërbimeve në rrugën e Islamit në kryeqytetin e Shqipërisë. Myftiu i Tiranës është gjithnjë i pranishëm në veprimtaritë e Komunitetit e aktivitetet e Medresesë, gjë që bie menjëherë në sy kur merr në dorë fotografi të asaj kohe.

Ai është aktivizuar në komisionet e pronësive pranë Medresesë së Naltë, ndaj studentët e asaj kohe ruajnë kujtime të pashlyera.

Në vitin 1950, si anëtar i një delegacioni mysliman shqiptar që vizitoi republikat myslimane ish-sovjetike të Azisë së Mesme, la përshtypje të mira për fjalimet dhe bisedat, gjë që dëshmoi për formimin e tij me njohuri të gjera e të thella kulturore islame.

Vdiq në Tiranë më 19 gusht 1964, i rrethuar me respektin e lartë si figurë e ndritur islame shqiptare.

3. Kasollja, Faik, gazeta "Drita Islame", nr. 12 (275), 2005: 6.

Sulejmania

POEMA ME KATËR MINARET E ARKITEKT SINANIT

Ajo është xhamia me emrin Sulejmanie, vula e gdhendur e Stambollit. Sulejmania, porta e hapur drejt përjetësisë blu. Nga kjo portë marshuan drejt pafundësisë shpirta fitimtarë. Sulejmania, shenja dhe vula që një qytetërim i mrekullueshëm e gdhendi në gurë. Ajo është arka e thesareve më të çmuara të Stambollit; ajo e bën atë oqean të minareve dhe kubeve.

Sulejmania, me objektet e tjera urbanistike që e rrethojnë, përfaqëson, në tërësinë e lagjeve të Stambollit, një lagje tipike me karakteristikë kryesore vendbanimin, vendqëndrimin dhe aktivitetin e dijetarëve; lagje në të cilën tradicionalisht janë zhvilluar aktivitete arsimore, edukative dhe shkencore. Kjo karakteristikë me kalimin e kohës ka ardhur duke u theksuar. Shtëpitë e vjetra në dru të mbuluara nga kacavjerrëse fshehin brenda kujtimet e së kaluarës. Rrugicat e lagjes pothuajse të gjitha përfundojnë përpara dyerve monumentale të xhamisë; ose thënë ndryshe, çdo rrugë e kësaj lagjeje, në njëfarë mënyre të shpie aty ku do të mund të ndjehesh më afër Zotit.

Nga çdo vend i kësaj lagjeje, kudo që të ndodheni, patjetër sytë do t'ju hasin në një pamje të faltores së madhërisë. Ky koncept urbanistik, i cili vendos në qendër të vendbanimit xhaminë, është veçoria më e rëndësishme e urbanistikës islame.

Që të kuptohet si duhet qytetërimi osman i

Stambollit, nevojitet që qyteti të shikohet nga minaret e Sulejmanies.

Sulejmania është rezultati i bashkëpunimit të suksesshëm të sundimtarit të shtetit më të madh e më të fuqishëm të kohës, me arkitektin më me famë botërore.

Ndërtimi i saj zgjati 20 vjet dhe konsiderohet si një nga ndërmarrjet më të mëdha në historinë e arkitekturës. Ky organizim, përveçse shërbeu për të na ruajtur të dokumentuara në mënyrën më të saktë teknikat më të vlefshme të konstruksionit që i përkasin artit klasik osman të ndërtimit, si dhe parimet e ekonomisë së ndërtimit, njëkohësisht vlen edhe për të na treguar rolin dhe angazhimin personal të sundimtarëve të shtetit osman nëpërmjet fondacioneve (vakf) të themeluara po prej tyre, në jetën urbanistike dhe sociale të qytetit.

Në përurimin e këtij ansambli arkitektonik, i cili u ndërtua me iniciativën personale të vetë Sulltan Sulejmanit dhe me të ardhura nga arka e shtetit dhe e Sulltan Sulejmanit, ndodheshin përveç arkitekt Sinanit, edhe kabineti sulltanor me në krye vetë Sulltanin.

Për mirëmbajtjen dhe administrimin e xhamisë dhe të ndërtesave të tjera pjesë e këtij ansambli, u vunë në dispozicion burime shumë të pasura të ardhurash, si dhe një personel i kualifikuar prej 700 personash.

Ata që përqasin Shën Sofinë me Sulejmanien, arrijnë në përfundimin se, nëse e para përbën një ambient jo unik, të copëzuar, e dyta është unike dhe e plotë. Dhe me të vërtetë brendësia e xhamisë, kundrejt brengës së errësirës dhe të fshehtës së Shën Sofisë, të bën të ndjehesh në një ambient tërësisht të ndriçuar. Këtu, në vend të vendndodhjes së mbyllur të Shën Sofisë, është

treguar kujdes për një ambient sa më të hapur me botën e jashtme nëpërmjet dritareve, kryesisht të kubesë.

Sulejmania nuk është një strukturë e stolisur. Përkundrazi, qëndrimi i thjeshtë dhe krenar i gurit, fajstrat që shkëlqejnë aty këtu, të mbështetura edhe nga elementë kaligrafikë, bëjnë që xhamia të na paraqitet si një ndërtesë dinjitoze me një besim të palëkundur te vetja.

Në kube gjendet e shkruar surja kur'anore "Nur-Drita". Dritë shpërndahet në qelqet e abazhurëve nga dritaret e kubesë dhe e kthen këtë mjedis në një simfoni të thjeshtësisë. Në dysheme sixhatetë të ngjyrosura lehtë, nën ndikimin e ngjyrës blu të errët të llamburinave, duket sikur notojnë në një det drite.

Vitrazhet që gjenden në muret e kibles përbëjnë shembujt më ideal të këtij arti; prezantojnë një harmoni ngjyrash dhe formash që nuk do ta prishnin thjeshtësinë e brendshme. Nga çezmat e abdesit vazhdimisht rrjedh ujë për njerëzit që duan të pastrohen fizikisht e moralisht. Mjafton të falen dy rekate namaz që shpirtit t'i hapet një portë për të marrë krahë e fluturuar nga bota lëndore drejt hapësirave shpirtërore.

Dera e madhe në veri-perëndim të xhamisë, e ndërtuar në formë trekatëshe, përbën një nga risitë që arkitekt Sinani solli në arkitekturën e xhamive.

Të gjithë elementët estetikë të perandorisë osmane, e cila shtrihej në tre kontinente, iu dorëzuan arkitekt Sinanit. Ky artist i madh, nga kjo sintezë nxori një tërësi të denjë për famën e tij dhe të shtetit të tij.

Rreth e qark xhamisë gjenden shkollat, spitali, shtypshkronja, ndërtesat urbanistike, hamamet dhe çarshia, si pjesë përbërëse të të njëjtit ansambël. Ashtu siç edhe dihet, në qendër të traditës islame të vendbanimeve gjendet xhamia. Të gjithë elementet e

tjerë janë të lidhur me xhaminë, janë orbitë e saj.

Lagjja ku ndodhet xhamia dhe që mban të njëjtin emër me të, përgjatë gjithë historisë, ka qenë vendi ku ishin të përqendruar universitetet, shkollat, konviktet; ku banonin e punonin shkencëtarët dhe studentët; ku kryhej një aktivitet i dendur shkencor-edukativ. Edhe sot, ajo nuk e ka humbur këtë veçanti.

Kulla e Bajazitit, e cila gjendet brenda rrethimit të universitetit, është ndërtuar për vrojtimin e rasteve të rënies së zjarrit dhe si e tillë ruhet si vepër historike.

Shkollat që gjenden aty kanë luajtur një rol të madh në vlerësimin e kësaj lagjeje si hapësirë e dijes dhe e dijetarëve. Këto shkolla dikur ishin institucionet më të larta të arsimit. Në mes të mur-rrethimeve, që freskohen nga hijet e selive shekullore, përgjithësisht gjendet një shatërvan. Ata që punojnë për të depërtuar në misteret e botës së brendshme të njeriut, si dhe ata që ia kanë kushtuar jetën shkencës dhe diturisë ndjehen komodë dhe të qetë këtu. E gjithë bota islame pret nxënësit që rreth këtyre shatërvanëve pastrohen shpirtërisht dhe ushqehen me dituritë e marra nga librat voluminozë.

Veprat shkencore dhe artistike, që përbëjnë esencën e kulturave të popujve të tre kontinenteve, janë të mbledhura në Stamboll.

Dijetarët dhe nxënësit nevojat e tyre për libra i përmbushnin në çarshinë e Sah-hafëve.

Kjo zonë, e cila edhe sot vazhdon të jetë pjesë e universiteteve dhe e dijes; kjo çarshi vazhdon t'i shërbejë njerëzve për të njëjtin qëllim.

Pjesa më e rëndësishme e ansambilit është biblioteka Sulejmanie.

Ja se ç'thotë drejtori i kësaj biblioteke: Biblioteka e Sulejmanies përmban një numër të konsiderueshëm dorëshkrimesh të karakterit shkencor nga e gjithë bota

islame. Ajo njëkohësisht është vendi ku koleksionohet pasuria më e madhe dorëshkrimore e të gjithë botës. Këtu ka rreth 100 mijë dorëshkrime. Të pesë bibliotekat e tjera, degë të saj Atëf Efendi, Kopryly, Nuru Osmanije, Yskydar dhe Ragip Pasha, përmbajnë nga 5 mijë dorëshkrime. Të gjitha kapin shumë prej 125 mijë dorëshkrimesh. Të gjitha këto përmbajnë informacion dhe të dhëna të sakta në lidhje me kulturën islame-osmane.

Në këtë bibliotekë gjenden të ruajtura koleksionet e të gjithë sultanëve, duke filluar që nga sultan Fatihu, koleksionet e nënave të sultanëve, madje gjenden edhe veprat e shkruara të kryeministrave, ministrave dhe burrave të tjerë të shtetit.

Sot, nga fondi shumë i pasur i kësaj biblioteke shërbehet jo vetëm bota islame, por edhe më gjerë nga bota e shkencës.

Në vitin 1740 poeti Defterdar Mustafa Atif Efendi themeloi bibliotekën që mban emrin e tij. Kjo, duke përfshirë bahçen, lulishten, burimin dhe pemët, numërohet si një nga veprat e rëndësishme të periudhës klasike.

Salla e leximit me tavanin e pajisur me qemerë, ofron një ambient të qetë dhe poetik.

Spitali dhe fakulteti i mjekësisë që gjenden brenda ansambllit arkitektonik, filloi të funksionojë në vitin 1556. Këtu të sëmurët psikikë kuroheshin duke shfrytëzuar terapinë alternative me muzikë.

Nëse do të kihet parasysh se po në të njëjtën kohë në Europë, të sëmurët psikikë përjashtoheshin nga shoqëria, do të kuptohet edhe më mirë roli dhe detajet e këtij aktiviteti.

Daru Zijafe, vendi ku sultan Sulejmani priste miqtë, përbën një nga shembujt tipikë të kuzhinës turke. Tani këtu priten dhe gostiten në shoqërinë e mur-rrethimit

historik, selvive shekullore dhe luleve të shumëllojshme miq nga e gjithë bota.

Një pjesë tjetër e ansambllit është projektuar si lulishte ku pihet çaji. Këtu studentët e universitetit gjejnë rastin të çlodhen dhe të diskutojnë me njëri-tjetrin.

Arkitekti i famshëm Sinani, i cili projektoi dhe udhëhoqi punimet për ndërtimin e kësaj kryevepre, si shpërblim për gjithë këtë punë, i ka rezervuar vetes brenda këtij ansambli gjigant, vetëm një cep të vogël të hapur, në të cilin ka pasur dëshirë të prehet pas vdekjes.

Epitafin mbi gurin e varrit ia shkroi miku i tij, poeti i famshëm Saiu, në të cilin bien në sy këto vargje:

“Ej, ti, që qëndrove një a dy ditë në këtë botë!

Të mendosh se bota është pronë e jotja, është e kotë.”

Era që fryn nga një dritare e hapur dhe lëkund palat e perdes, tregon të gjithë historinë e lagjes. Pas xhamave të thyer të dritareve qëndron pritja zemërtrazuar e braktisjes.

Një strukturë e gurtë aty pranë ka qenë vendi ku hamejtë uleshin të pushonin, kur pesha mbi supet u rëndohej. Kjo mjafton për t'i treguar të tjerëve se sa i lartë ka qenë vlerësimi i qytetërimit tonë për njeriun, qoftë ai hamall, i pasur apo i varfër.

Një tjetër tregues i këtij humanizmi është ky vend që quhet burimi i lëmoshës. Këtu vendosnin lëmoshat, të cilat në mbrëmje nevojtarët shkonin e i merrnin, jo të gjitha, por aq sa ata kishin nevojë. A nuk ju duket një detaj që shpreh shumë finesë?

Ndërsa dielli në perëndim e sipër i kthen ujërat e gjirit të Stambollit në një masë të kuqe lëvizëse, ata që gjenden në pjesën përballë xhamisë, në Yskydar, shohin retë e mëshirës që i qëndrojnë mbi krye këtij ansambli.

Xhamia qëndron krenare dhe duket sikur ka ngritur duart drejt qiellit dhe lutet për të mirën e gjithë njerëzimit.

A photograph of a woman and a young child playing in a snowy field. The woman, on the right, is wearing a brown fur coat and a white knit hat with a braid. The child, on the left, is wearing a purple jacket and a blue hat with a fur trim. They are both holding snow. In the background, a green bridge is visible through the falling snow.

Familja

**themeli bazë i
bashkësisë njerëzore**

Familja është institucion i frymëzuar nga Zoti, i paraqitur qysh me krijimin e njeriut. Ajo nuk është zhvilluar përmes proceseve eksperimentale të evolucionit njerëzor e as rastësisht gjatë rrjedhës së kohës. Kjo është një e vërtetë e kumtuar nga mësimet hyjnore të shpallura nga Zoti dhe është refuzim i tërësishëm i mësimëve evolucioniste, sipas të cilave jeta e njeriut ka filluar në ujë me bashkimin e rastësisht të miliona proteinave për të krijuar qelizën e parë të jetës.

Raca njerëzore është prodhim i këtij institucioni e nuk është institucioni prodhim i racës njerëzore. **"O njerëz, bëhuni respektues e të bindur ndaj Zotit tuaj, i Cili ju krijoi prej një individi, kurse prej tij krijoi gruan, e ndërsa prej tyre krijoi dhe shpërndau shumë burra e gra. Kini frikë Allahun në emrin e të Cilit përбетoheni. Vërtet, Allahu është Mbikëqyrësi juaj..."** (4:1)

Familja është sistemi më i vjetër shoqëror, sepse ajo arrin deri te familja e parë e Ademit (paqja qoftë mbi të!), e cila ishte bërthamë e tërë shoqërisë njerëzore.

Familja në secilën fe dhe secilin rregullim social pranohet si gurëthemel në shoqëri.

Edhe feja islame shumë shpesh fokusohet te rëndësia e familjes dhe e konsideron atë si kala mbrojtëse përballë jetës boheme, sepse familja është vendi ku natyra njerëzore mundet ta shprehë veten në mënyrën më të mirë, ku mundet t'i realizojë dhe kthejë në praktikë vlerat e larta si dashuria, respekti, dhembshuria, sakrifica, besnikëria dhe bindja. Afërsisht një e treta e rregullave juridike të Kur'anit kanë të bëjnë me familjen dhe rregullimin e harmonisë së saj.

Kur'ani tregon për ambientin e qetësisë, prehjes shpirtërore, të mëshirës dhe të dashurisë, të cilën e

formon sistemi familjar dhe ai e bën këtë sistem një argument prej argumenteve të urtësisë, të fuqisë dhe të madhësisë së Allahut.

"Dhe nga shenjat e (madhësisë së) Tij është për të mirën tuaj, Ai krijoi nga vetë lloji juaj palën (gratë) ashtu që të gjeni prehje tek ato dhe në mes jush krijoi dashuri e mëshirë. Në këtë ka argumente për njerëzit që mendojnë." (30: 31)

Sistemi i familjes islame i vendos të drejtat e burrit, gruas, fëmijëve dhe të të afërmeve në një ekuilibër të përsosur dhe këto marrëdhënie, nga aspekti juridik dhe moral, janë të shpjguara deri në detajet më të imëta. Ai ushqen tek individit bujarinë, dashurinë dhe sjelljet joegoiste në kuadrin e një familjeje të organizuar mirë. E gjithë kjo ka për qëllim që shoqëria myslimane të ndërtohet mbi themele të shëndosha, pasi qetësia dhe siguria e ofruar nga një familje e stabilizuar ka vlerë të jashtëzakonshme dhe është thelbësore për anëtarët e saj.

Pa ekzistencën dhe përkrahjen e një familjeje të shëndoshë nuk mund të realizohet kurrë harmonia në një shoqëri.

Vetëm në kuadër të familjes potenciali shpirtëror i burrit dhe gruas bëhet realitet dhe zhvillon pastërtinë morale brenda dhe jashtë saj.

Familja në kontekstin islam është një strukturë e veçantë, parimet e së cilës janë lidhur me njëri-tjetrin përmes lidhjeve të gjakut dhe marrëdhënieve bashkëshortore, lidhshmëria e të cilave është e një natyre të atillë sa të kërkojë "kërkesa të ndërsjella", që janë caktuar nga feja, të përforcuara nga ligji dhe të ndërtuara nga individit.

Struktura familjare në fenë islame është e ndërtuar mbi baza të shëndosha, me qëllim të suksesit dhe vazhdimësisë së saj. Këto baza janë:

1. Besimi. Me anën e besimit dhe Sheriatit, secili nga bashkëshortët i di të drejtat dhe obligimet e veta dhe ka para vetes një program të qartë për zgjidhjen e problemeve të tyre. Burri dhe gruaja plotësojnë njëri-tjetrin dhe respektimi i përbashkët i vlerave të martesës e besnikëria mes bashkëshortëve janë elementet kryesore që e fuqizojnë paqen dhe harmoninë në jetën bashkëshortore.

Profeti Muhamed a.s. ka thënë: **"Më i miri (më i dobishmi) prej jush është ai që është më i mirë për gruan (familjen e tij), e unë jam më i miri nga ju për familjen time."** Po ashtu ka thënë: **"Kjo botë është kënaqësi dhe kënaqësia më e mirë e saj është gruaja e mirë. Kur e shikon atë, e gëzon, kur i kërkon diçka e dëgjon dhe, nëse nuk është i pranishëm, ia ruan nderin dhe pasurinë."**

2. Martesa me pëlqim të dyanshëm, sepse vetëm një martesë e tillë do të jetë e suksesshme. Islami e ndaloi imoralitetin dhe ndërmori masa të ashpra për ndalimin e tij, sepse imoraliteti është

sulm i hapur ndaj sistemit të familjes dhe shenjtërisë së saj. Kështu, Islami hapi dyert për formimin e familjeve duke iu përgjigjur natyrës së njeriut me të cilën Allahu i krijoi njerëzit.

Kur'ani shpjegon se martesa ishte traditë e pejgamberëve në ajetin vijues:

"Ne dërguam edhe para teje të dërguar dhe atyre u mundësuam të kishin gra e fëmijë..." (13: 38).

Në ditët tona familja, e cila është epiqendra e shoqërisë, ndodhet përballë një sërë sulmesh bashkëkohore. Tregtarët e epshit, të cilët pandehin se mbrojnë të drejtat e vajzave dhe grave, duke zhvilluar armiqësi, veçanërisht ndaj Islamit, në çdo rast të përshtatshëm e paraqesin martesën si të keqe dhe kërkojnë të asgjësojnë ndikueshmërinë dhe efektivitetin e familjes. Një numër i madh njerëzish të rënë në grackën djallëzore të ngritur nga ata që e përdorin femrën si mjet kënaqësie e dëfrimi, duke u dhënë pas kërtimeve jashtë familjes dhe Islamit, kryejnë të gjitha llojet e mëkateve në emër të të ashtuquajturit qëndrim bashkëkohor.

Prandaj, martesa është e vetmja mënyrë që bashkëshortët, në jetën e tyre të përbashkët, të gjejnë kënaqësinë dhe qetësinë e tyre, ta plotësojnë njëri-tjetrin, ndërmjet tyre të ketë dashuri dhe butësi të ndërsjellë, të bëjnë mirëmbajtjen e brezave të ardhshëm dhe të kryejnë të tjera detyra madhështore. Jeta bashkëshortore është themeli i familjes, kurse familja themeli i bashkësisë njerëzore. Se sa e rëndësishme është, për sa i përket njeriut, familja e formuar si rezultat i martesës, pohohet me këto fjalë në Kur'an: **"...ato janë prehje për ju dhe ju jeni prehje për ato..."** (2:187)

Profeti Muhamed a.s. në lidhje me këtë thotë: **"Kush ka mundësi për martesë, le të martohet, ngase martesa i mbron sytë nga harami deri në pikë të fundit. Gjithashtu e ruan nderin dhe moralin deri në një shkallë. Ndërsa kush nuk ka mundësi të martohet, le të agjërojë pasi agjërimi e shuan epshin."**

3. Përgjegjësia e përbashkët. Martesa obligon përgjegjësi të caktuara, të cilat i përkufizon Sheriati. Për këtë feja islame i jep rëndësi hapave të parë të krijimit të familjes, duke zgjedhur elementet e shëndoshë, të cilët do të mbajnë shtrënguar fort njëri-tjetrin (lidhjen martesore).

Po cila është përgjegjësia themelore e burrit dhe e gruas?

Ato zërthehen në terma të gjerë e të përgjithshëm. Me qëllim që të mos ketë anarki dhe çrregullim në udhëheqjen e çështjeve të familjes. Islami udhëheqjen e këtij institucioni dhe mbrojtjen e tij ia caktoi burrit, pasi ai është më i fortë që të ballafaqohet me vështirësitë dhe peripecitë e punëve të ndryshme gjatë kërimit të rrëskut në tokë dhe

gjithashtu, sepse burri ka një përvojë më të madhe në njohjen e gjendjes së njerëzve dhe të jetës për shkak të natyrës së krijimit të tij dhe rolit të tij në shoqëri.

Allahu i Madhëruar thotë: **"Burrat janë mbrojtësit dhe mbajtësit e grave"** (4:34))

Kjo në asnjë mënyrë nuk duhet të kuptohet si sundim apo nënshtrim, por do të thotë sistematizim e radhitje e përgjegjësive, pasi ideja për superioritetin mashkullor në raport me atë femëror, në fenë islame nuk qëndron, ngase kodi islam ka rregulluar mjaft mirë raportet mes burrit dhe gruas ku secilit prej tyre i ngarkoi përgjegjësi të ndara, jo për ta ulur njëri-tjetrit, por për t'u realizuar formula hyjnore "gjetja e prehjes dhe e qetësisë mes njëri-tjetrit".

Pejgamberi a.s. ka thënë: **"Të gjithë jeni rojtarë dhe të gjithë jeni përgjegjës për të drejtat e atyre që janë nën kujdesin tuaj. Udhëheqësit janë përgjegjës për gjithë atë që është nën pushtetin e tyre, përgjegjësi i familjes është përgjegjës për anëtarët e familjes së vet, ndërsa gruaja është përgjegjëse për familjen e saj."**

Ndërsa përgjegjësitë e gruas janë:

Së pari, ajo ka përgjegjësi për kultivimin e situatës së shëndoshë në shtëpi për burrin dhe për fëmijët. Është ajo që dikton rregullin se si do të udhëhiqet shtëpia e si do të krijojë një atmosferë të shëndoshë e të qetë për familjen e saj.

Në Islam, burri për gruan e tij dhe grua për burrin e saj janë si një pëlhurë, e cila mbron secilin nga çdo gjë jashtë tyre. Kjo mbulesë përfshin të gjitha aspektet, qofshin shpirtërore apo materiale. **Së dyti**, përgjegjësia e saj është në rritjen e fëmijëve dhe edukimin e tyre. Përgjegjësitë e saj shtrihen deri në ballafaqimin me fëmijët, edukimin e tyre, të mësuarit atyre sjelljen, mbrojtjen e tyre, si dhe dallimin e asaj se ç'është mirë dhe ç'është e keqe. Duke i kultivuar të gjitha këto aspekte të rëndësishme në jetën e tyre të përditshme ata do të rriten në mënyrë të pastër dhe të sigurt. Allahu thotë në Kur'an: **"O ju që keni besuar! Mbrojeni veten tuaj dhe familjet tuaja (do të thotë fëmijët, çiftin dhe kështu me radhë) nga zjarri."** (66:6)

Ndërsa i Dërguari i Zotit porositi: **"Fëmija edukohet 20 vjet para lindjes së tij"**, pra me edukimin e prindërve të tij.

Familja është shkolla e parë për edukimin e fëmijëve dhe se fëmija ka nevojë të domosdoshme për dashurinë e saj, ngase ajo e rrit, e frymëzon dhe i jep vullnet atij. Këtë e shohim në rastin kur familja është e shëndoshë, në shpirtin e fëmijës kultivohen ndjenjat e dashurisë, respektit, bashkëpunimit, vullneti i mirë për të tjerët, puna për të mirën e përgjithshme, si dhe sakrifica për hir të parimeve të larta. Hulumtimet e shumta shkencore vërtetojnë se

shumica e atyre që kanë devijuar dhe janë zhytur në rrugën e kriminalitetit, janë ata që nuk kanë pasur rastin të shijojnë ngrohtësinë familjare, si dhe nuk kanë pasur rast të edukohen me vlerat dhe ndjenjat e jetës së familjes së shëndoshë.

Dashuria dhe harmonia në martesë dhe në familje, ku çdo anëtar i familjes i përmbush detyrat e tij familjare, është kënaqësi e vërtetë.

Mungesa e harmonisë në familje rrjedh nga lënia e detyrimeve dhe përgjegjësive ndaj familjes si dhe nga mungesa e vetëdijes, e cila shkaktohet nga shkalla e ulët e edukatës morale, e konsumit të alkoolit dhe tradhtisë bashkëshortore.

Feja islame ka për qëllim të krijojë familje të shëndosha në shoqëri. Këto familje të shëndosha nuk mund të shkatërrohen lehtë dhe nuk bien lehtë nën ndikimin e streseve shoqërore e morale dhe që të mos arrijmë deri te shkatërrimi i familjes prej shtresave ideologjike, të cilat mundohen të depërtojnë në familjet tona, ne duhet ta forcojmë strukturën familjare.

Familja është institucion që i zhvillon lidhjet farefisnore ose të gjakut mes njerëzve, që i shndërron këto lidhje, në masë të madhe, në solidaritet shoqëror-ekonomik dhe mbështetje të dyanshme. Ka plot tekste kur'anore dhe profetike që na obligojnë për sjellje të mirë, vizitë dhe kujdes ndaj prindërve si dhe ndaj të afërmeve.

Allahu i Madhëruar thotë: **"Ne e kemi obliguar njeriun me punë të mirë ndaj prindërve të vet."** dhe **"Zoti yt ka dhënë urdhër të prerë, që të mos adhuronit tjetër pos Tij, që të silleni në mënyrë të denjë ndaj prindërve. Nëse njërin prej tyre, ose që të dy, i ka kapluar pleqëria pranë kujdesit tënd, atëherë mos u thuaj atyre as 'Of-Oh', as mos u bëj i vrazhdë ndaj tyre, po atyre thuaju fjalë të mira (të buta, respektuese). Dhe në shenjë mëshire shtrije pranë tyre krahun përulës e respektues dhe thuaj: 'Zoti im, mëshiroji ata të dy sikurse më edukuan mua kur isha i vogël.'" (17:23-24) Muhamedi (a.s.) ka thënë: **"Mëkate të mëdha janë: T'i bësh shirk Allahut të Madhëruar, mosrespektimi i prindërve dhe e vrasja e njeriut të pafajshëm."****

Familja renditet në krye të institucioneve që kontribuojnë në njohjen e brezave me vlerat islame, si dhe në formimin e shëndoshë dhe të qëndrueshëm të ndërrimeve shoqërore. Familjet e ngritura mbi vlera të larta si besnikëria, dashuria e sinqertë, bindja e vetëdijshme dhe morali i bukur, janë garancia më e madhe e shoqërisë islame. Fundja, ekzistenca e një institucioni matet me aktivitetin e tij. Prej familjeve të lumtura burojnë rrezet e lumturisë në mbarë shoqërinë njerëzore, kurse fatkeqësinë e familjeve jo të lumtura e përjeton e tërë bashkësia apo shoqëria njerëzore.

Imazheria në mjekësi

Imazheria mjekësore përdoret nga specialistë mjekësorë për të krijuar imazhe dhe grupe të dhënash për organizmin e njeriut. Ky informacion më pas analizohet me synimin e parandalimit, diagnostikimit ose trajtimit të sëmundjeve. Objektivi i këtij artikulli është të japë një përmbledhje të imazherisë mjekësore për lexuesit që mund të mos jenë të njohur me të.

Si fushë, imazheria mjekësore përfshin shumë disiplina, të tilla si mjekësia, radiologjia, inxhinieria, matematika dhe statistika. Për të zbuluar gjetje të reja përtëritëse në këtë fushë, nevojiten njohuri dhe përvojë nga disiplina të ndryshme. Duhet theksuar se me rritjen e kërkesës dhe interesit për imazherinë mjekësore, pritet të ketë më shumë mundësi punësimi në të ardhmen e afërt.

Imazheria mjekësore mund të ndahet në dy hapa: 1) Marrja e imazhit dhe 2) analiza e imazhit. Në dekadat e fundit, ka pasur përmirësime të rëndësishme në të dyja fushat. Përtëritësit që punojnë në anën e marrjes së imazhit kanë zhvilluar makineri imazherike për të marrë imazhe me rezolucion më të mirë, duke u përpjekur gjithashtu të minimizojnë dozat e rrezatimit të aplikuara ose të metat që vuajnë pacientët.

Ka të ngjarë që shumica e njerëzve janë njohur me format më të zakonshme të imazhit mjekësor: Skanimi i tomografisë së kompjuterizuar (CT skaner), imazhet me rezonancë magnetike (MRI) dhe ultratingujt (EKO). Këto nuk janë format e vetme të imazherisë mjekësore, por sigurisht që janë më të njohurat.

Çdo formë e imazhit është prodhuar për qëllime specifike. Për shembull, MRI zakonisht përdoret për të parë indet e buta, siç janë organet e brendshme. Skaneri CT zakonisht përdoret për të parë pjesë më të forta të trupit, si në rastin e lëndimeve të kockave, imazhe të gjoksit dhe dhëmbëve dhe indeve kanceroze.

Çdo formë e imazhit ka të mirat dhe të këqijat e veta. Për shembull, në skanerin CT, nivelet e ekspozimit (amperazhi i tubit me rreze X dhe kilovoltazhi maksimal), trashësia e pjesës dhe vëllimi i interesit (VOI) ndikojnë në rezolucionin e imazheve. Nivelet më të larta të ekspozimit, VOI më i madh dhe trashësia më e vogël e pjesëve prodhojnë imazhe me rezolucion më të mirë. Megjithatë, parametrat optimale mund të mos përdoren për të kufizuar dozën e rrezatimit, i cili mund të jetë i dëmshëm për njerëzit. Një tjetër ndryshim është se skaneri CT merr një kohë më të shkurtër se rezonanca MRI.

Në anën tjetër të procesit, novatorët që punojnë në analizën e imazhit kanë propozuar ide dhe metoda të reja për të ndihmuar mjekët dhe radiologët në diagnostikimin e sëmundjeve në fazat e tyre të hershme. Sa më herët të zbulohet një sëmundje, aq më e mirë është prognoza afatgjatë e pacientit. Për shembull, zbulimi i hershëm i indeve të kancerit në organe, pllakave aterosklerotike në arterie ose osteoporozës në kocka, përmirëson shanset për të trajtuar me sukses një pacient.

Si mund të diagnostikohen sëmundjet ose çrregullimet duke përdorur imazhe mjekësore? Karakteristikat e rëndësishme (si ngjyra, forma, lëvizja, vëllimi, etj.) të organit ose objektit të interesit duhet të jenë mjaft të qarta për t'u analizuar. Mjekët ose specialistët që analizojnë pamjet, padyshim që kanë nevojë për njohuri për gjendjet normale dhe jonormale të objektit të interesit. Le të shqyrtojmë se cilat janë disa situata anormale dhe se si imazhet mjekësore mund t'i diagnostikojnë ato.

Zbulimi i hershëm i trupit që refuzon transplantin e veshkave

Sipas Institutit Kombëtar të Shëndetit (NIH), 17.600 transplante veshkash janë kryer në Shtetet e Bashkuara në 2013. Në shumë nga këto raste të transplantuara

ndodh refuzimi i trupit ndaj organit të transplantuar. Zbulimi i hershëm i refuzimit mund të jetë çështje jete a vdekjeje.

Aktualisht, refuzimi diagnostikohet nëpërmjet biopsisë, por një biopsi e nënshtron një pacient ndaj rreziqeve si gjakderdhja e brendshme dhe infeksioni. Për më tepër, gjilpëra relativisht e vogël e përdorur në një biopsi mund të çojë në mbi ose nënvlerësim të shtrirjes së inflamacionit në të gjithë graftin. Këto probleme mund të shtohen nga fakti se veshkat e transplantuara gjithsesi përballen me një sërë komplikimesh kirurgjikale dhe mjekësore. Prandaj, një teknikë joinvazive dhe e përsëritshme nuk është vetëm e dobishme, por edhe e nevojshme për diagnostikimin e hershëm të refuzimit akut të transplantit të veshkës.

Studiuesit kanë prezantuar metoda automatike për të përcaktuar funksionin normal të veshkave dhe simptomat e refuzimit të veshkës, duke përdorur imazhe rezonance magnetike me kontrast dinamik (DCE-MRI). Në DCE-MRI, një agjent kontrasti i quajtur Gd-DTPA injektohet në qarkullimin e gjakut dhe ndërsa depërton në organ, veshkat imazhohen, me shpejtësi dhe në mënyrë të përsëritur. Gjatë depërtimit, Gd-DTPA shkakton një ndryshim në kohët e relaksimit të indeve dhe krijon një kontrast në imazhe. Si rezultat, modelet e kontrastit japin informacion funksional. MRI mund të sigurojë gjithashtu informacion të mirë anatomik, i cili ndihmon në dallimin midis sëmundjeve që prekin rajone të ndryshme të veshkave.

Diagnostikimi i osteoporozës

Osteoporoza është një sëmundje kockore e karakterizuar nga një reduktim i masës kockore, duke rezultuar në një rrezik të shtuar të frakturave. Me osteoporozën, indi kockor i pacientit ka më pak se sasia normale e kalciumit. Masa e ulët kockore dhe osteoporoza shfaqen më shpesh te gratë. Pa diagnozë dhe parandalim, një grua mund të humbasë 20%-30% të masës së saj kockore gjatë 10 viteve të para të menopauzës. Bazuar në një raport të Kirurgjisë së Përgjithshme, kishte rreth 10 milionë njerëz mbi 50 vjeç me osteoporozë dhe 34 milionë të tjerë me masë të ulët kockore ose osteopeni, në Shtetet e Bashkuara në 2002. Fatkeqësisht, numri i përgjithshëm pritet të rritet në 61.4 milionë deri në vitin 2020.

Për të diagnostikuar dhe trajtuar siç duhet osteoporozën, mjekët kanë nevojë për matjet e densitetit mineral kockor (BMD) të kockave vertebrale. Matjet e BMD janë parashikues të fortë të rrezikut të frakturës. Në raportin e Kirurgjisë së Përgjithshme, thuhet se marrëdhënia midis rezulttit të BMD-së dhe frakturës së ardhshme është më e fortë se lidhja midis niveleve të kolesterolit dhe atakut të ardhshëm në zemër. Matjet e BMD përdoren gjithashtu për të gjurmuar ndryshimet e kockave tek individët e trajtuar dhe të patrajtuar, duke i lejuar mjekët të vlerësojnë efektivitetin e terapevite të caktuara me ilaçe.

Absorptimetria e dyfishtë me rreze X (DXA) dhe tomografia sasiore e llogaritur (QCT) janë metodat më të përdorura për marrjen e matjeve të BMD. QCT mat densitetin e vërtetë vëllimor në njësi gram për cm³ në vend të densitetit të sipërfaqes të matur me DXA.

Pasi të kryhet testi, BMD-ja e pacientit krahasohet me

vlerën mesatare në një popullatë referimi të të rriturve të rinj dhe të shëndetshëm. Diferenca midis rezultateve quhet "T-rezultat". Në matjet e BMD, çdo ulje e pikës T korrespondon me një rrezik 1.5-2.5 herë më të madh për frakturë.

Identifikimi i simptomave të autizmit

Autizmi është një çrregullim neuro-zhvillimor i karakterizuar nga ndërveprime dhe komunikime sociale të dëmtuara, si dhe nga modele të kufizuara, të përsëritura dhe stereotipe të sjelljes. Ndodh në të gjitha grupet etnike dhe sociale dhe prek çdo grupmoshë. Ekspertët vlerësojnë se 1 në 88 fëmijë të moshës 8-vjeçare mund të kenë autizëm, dhe meshkujt kanë 4 herë më shumë gjasa të kenë autizëm sesa femrat.

Për të zbuluar autizmin në tru, intensiteti, forma dhe vëllimi i rajonit të korpusit kallosum analizohen nëpërmjet imazherisë mjekësore. Të dhënat klasifikohen në dy kategori: 1) trajnime dhe 2) klasa testimi. Klasat e trajnimit përbëhen nga informacione rreth pacientëve që tashmë janë të njohura. Objektivi është të zbulojë ndryshimet midis një korpusi kallosumi normal dhe atij autik në grupet e të dhënave të testimit me anë të informacionit të nxjerrë nga grupet e të dhënave të trajnimit. Gjatë dy dekadave të fundit, studimet e neuropatologjisë së autizmit janë rritur në mënyrë dramatike.

Kolonoskopia virtuale

Një kolonoskopi virtuale mund të përdoret për të kontrolluar simptomat e rritjeve parakanceroze (të quajtura polipe), kancerit dhe sëmundjeve të tjera të zorrës së trashë. Meqenëse kanceri kolorektal është i parandalueshëm, është thelbësore të zbulohet dhe trajtohet kanceri në fazën e tij më të hershme.

Shumica e kancerëve kolorektalë fillojnë si polipe. Ndërsa polipet bëhen më të mëdha, ato kanë më shumë gjasa të zhvillohen në kancer, i cili më pas ka aftësinë të përhapet në të gjithë trupin.

Madhësia e polipit mund të ndihmojë për të dalluar polipet beninje nga ato kanceroze. Në një kolonoskopi virtuale, një kompjuter i bashkon imazhet për të krijuar një pamje të animuar, tre-dimensionale të pjesës së brendshme të zorrës së trashë. Disa procese ndihmojnë për ta bërë imazhin më të qartë, duke i mundësuar një mjeku ose specialisti të bëjë përcaktime për llojet e ndryshme të polipeve.

Doza e ulët e rrezatimit

Fatkeqësisht, skanimet CT që identifikojnë në mënyrë të besueshme tumoret gjithashtu e ekspozojnë pacientin ndaj një doze me rreze X. "Dihet se një dozë rrezatimi mund të rrisë rrezikun e kancerit, por askush nuk e di saktësisht se sa," - thotë Jeffrey Fessler, një profesor i inxhinierisë elektrike dhe kompjuterike në Universitetin e Miçiganit. "Në situata të përsëritura të skanimit, është thelbësore që doza të jetë shumë e ulët," - thotë ai. Bazuar në raporte, ekipi i Fessler ka hetuar metoda për të reduktuar dozën nga rreth 2 mSv në mes 0.24 dhe 0.4 mSv. E meta është se imazhet e marra në këto doza të ulëta të rrezeve X nuk kanë rezolucion të mirë si me doza më të larta. Përparimi do të përfitonte gjithashtu fëmijët dhe adoleshentët, të cilët mendohet se janë më të ndjeshëm ndaj rrezatimit.

Përktheu: Erion Sukaj

Dashuria e vërtetë

Fati i mirë

Vajza e vogël, teksa ecte përbri nënës së saj, u ndal përnjëherësh. Një biçikletë në rrugë i tërhoqi vëmendjen. Në të kishin hipur një burrë dhe e bija, e cila kishte pak a shumë të njëjtën moshë. Vajza ishte ulur mbrapa, sipër një ndenjeseje të vogël. Ajo mbahej fort pas të atit për të mos u rrëzuar. Fjalët që thoshte herë pas here i ati, duke kthyer kokën prapa, e bënë vogëlushen të qeshte.

Ndërsa vajza e shikonte nga pas biçikletën, e ëma i tha:

- "Mesa duket biçikletat që ke në shtëpi të duken pak, por nëse të pëlqeu, babai të blen edhe një si kjo."

- "Unë nuk po shikoja biçikletën, por vajzën.", - ia ktheu vajza e vogël me zë të butë. - Edhe në atë pozicion madje, i ati po bisedonte me të.

E ëma sikur nuk e dëgjoi aspak të bijën. I rregulloi kapelën që mbante mbi kokë dhe i tha:

- "Shokët e tu për të shkuar në shkollë ecin në këmbë, kurse babai yt, edhe pse i duhet të shkojë në punë, i rezervon disa minuta për të të çuar ty me mercedes."

Sytë e vajzës ishin përqendruar te biçikleta. Gruaja vazhdoi përsëri me qesëndi:

- "Po deshe, edhe ty mund të të çojë babi me biçikletë, apo nuk i shkon?!"

Vajza, teksa mendohej të fshihte nga e ëma lotët që i rridhnin si margaritarë, iu përgjigj:

- "Sa shumë do të doja! Mbase ashtu do ta shtrëngoja fort babin tim."

Një mesoburrë vendosi makinën e vet, model i fundit, buzë detit dhe nisi të provonte grepin që e kishte sjellë nga jashtë. Megjithëse ishte një burrë me fat, nuk po zinte dot qoftë edhe një peshk.

Pak më vonë, pranë tij u afrua një peshkatar i ri. I riu, i cili nga veshja kuptohej që ishte shumë i varfër, nxori nga qesja kallamin, peri i të cilit qe bërë një në disa vende dhe grepat me përmasa të ndryshme.

Burri i pasur, me gëzimin që tashmë e gjeti zbavitjen për të larguar mërzinë, vështronte tjetrin dhe buzëqeshi kur pa se për një moment tjetri u emocionua. Në majë të grepit, që e tërhoqte me shpejtësi, me siguri që ishte kapur ndonjë gjë tjetër. Por pas pak, u habit nga ajo që i panë sytë. Një qefull, të paktën gjysmë kilogrami, tundej në majë të grepit. I riu e nxori peshkun, e vendosi në një qese të pastër dhe pas pesëmbëdhjetë minutash zuri një peshk tjetër. Burri i pasur nuk kishte parë kurrë diçka të tillë. Gjëja e quajtur "rastësi", kjo duhej të ishte. Ndërsa rrinte e tunde më kot grepin e tij që flakërinte, pa se i riu zuri edhe peshkun e tretë. Menjëherë brofi në këmbë dhe iu drejtua atij duke i thënë:

- Me një grep kaq të keq, s'e kuptoj si peshkon?! A më thua se ku qëndron sekreti i kësaj?

I riu u mjaftua me peshqit që zuri. Teksa po mblidhte ngadalë gjërat e tij, tha duke buzëqeshur:

- Sekreti i kësaj qëndron te vogëlushët e mi, të cilët iu lutën Zotit që unë të kapja peshq. Ka kaq ditë që ata nuk janë ngopur.

Shpirti i Dëshmorit

Me të ngrysur, djelli verdhet, perëndon,
Hidhërimi i ndarjes shpirtin ja lëndon,
Plakos errësira, shtohet dhe rëndon,
Një hije e zezë të ndjek, të mundon,
Si mortja e murmë me turi të zi,
Drurët dhe gurët i ndan po me zi.

Ferrat, drurët, gurët në këmbë ngritur,
Sikur të katisin dyk e trapitur,
Llahtari e madhe për të çuditur,
Shih në mest të hijes një sent të ndritur,
Me çkëlqim të bukur nga të vërtitur,
Ky është dëshmori q'u vra si duhet,
Në fletët e nalta ky dëshmor quhet,
Emr' i tij në botët kurrë nuk shuhet.

Jak ku e ka varrin pranë shëntit plak,
Edhe sot nga plagët e tij ecën gjak,
Mos ki frikë! Mblidhu! Qëndro këtu pak,
Është shpirt i mirë, ri! Mos ki merak,
Frikën, llahtarinë nga zemra e flak,
Me qefin në krye është mos u tremp?
Kjo e shkretë kaqë nuk di pse të dhemp?
Ka vdekur Profeti bota nuk u shemp.

Veri vesh sa fjalë të nalta po flet,
Shpirt-naltë, i ndyer Dëshmor me vërtet,
Ra victim në Durrës për Atdhen' e vet,
Fluturon si zogu në Parajs me flet,
Bashkë me shëhidët që ka n'atë jet,
Thotë: jam i gjallë, unë nuk kam vdek,
Për Atdhen' e dashur, unë jam përpjek,
Tani, me gjith shokët në Parajs jam pjek.

Marrë prej librit "Kujtimet e Burgut"
Hafiz Ali Korça

SHËRBIM 24 ORË

**“Secili njeri do ta shijoj
vdekjen, e shpërblimet
tuaja u plotësohen Ditën
e Kiametit, e kush shmanget
zjarrit e futet në xhenet,
ai ka arritur shpëtim, e jeta
e kësaj bote nuk është
tjetër, pos një përjetim
mashtrues.”.**

(ALI IMRAN, 185)

MYFTINIA E TIRANËS OFRON
Shërbime Funerale

Cel: 0694077725
0682532211

Email: funeral.myftiniatirane@kmsb.al

ADRESA: Rruga Odhise Paskali, Sheshi Shtraus (Xhamlliku), Tiranë 1001